

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Január 2024/270

číslo preukazu predajcu

Čože je to päťdesiatka?

PRE NIEKOHO NEDOSIAHNUTEL'NÝ VEK

Ilustrácia na obálke: Sasha Chagina

**NOTA
BENE**

Ľudia bez domova sa dožívajú v priemere necelých 50 rokov. Zmeňme to spolu! Bývanie zachraňuje životy. Staňte sa našim pravidelným prispievateľom a pomôžte predajcom NOTA BENE na ceste k stabilnému a dostupnému bývaniu. Daruj na pomahatjelahke.sk

Rozhovor
Rodinný kruh

4

Reportáž
Kočovníci

8

Reportáž
Keramika potme

12

Téma
Podaj ďalej

16

Reportáž
Som komediant

19

Rozhovor
Dokonalá guľa

24

Pútnik
Leto v Arktíde

30

**A tak
stále dokola**

Kruhy sú všade okolo nás. Kruhy vo vode, letokruhy stromov, guľaté planéty krúžiace vesmírom...

Dokonca aj na svet sa dívame cez okrúhle zreničky v očiach. Vedci vyskúmali, že kruhové tvary vzbudzujú pocit bezpečia a ľudský mozog ich uprednostňuje.

Možno aj preto sa pohybujeme v istých kruhoch. Sviatky slávime v kruhu najbližších, krúžime po kruhových objazdoch, vozíme deti na krúžky a často sa budíme s kruhmi pod očami. Občas sa točíme v bludnom kruhu, ale našťastie je tu záchranný kruh ľudí, ktorým na nás záleží.

„Čo je toto za život? Musím sa furt učiť a potom zas budem musieť chodiť do roboty,“ vzdychala nad domácimi úlohami moja sedemročná neter. Každodenné „kolečko“ povinností a sizyfovská námaha – niekedy je to ako na kolotoči. Nečudo, že sa nám z toho občas zakrúti hlava.

Príroda si tiež tak nejak chodí dookola v cykle ročných období. A veľakrát to vyzerá tak, že sme odsúdení cyklicky opakovať históriu v jej najhorších podobách. Zdá sa, že sa z toho len tak nevykrútime...

Inšpiroval ma počín našej kamarátky, ktorá prežívala zúfalstvo a pocit bezmocnosti z vojny na Ukrajine. Cítila neodolateľné nutkanie urobiť čokoľvek, čo je opakom vojny. Tak ako vojna ničí a rozdeľuje, rozhodla sa, že urobí niečo, čo ľudí spojí. Založila Creative Coffee & Chat – pravidelné stretnutia ľudí z rôznych tvorivých profesií a rôznych krajín. Robí to tak už rok a pol a stretlo sa vďaka nej stotridsať ľudí z tridsiatich krajín. Pijú spolu kávu, jedia koláče a inšpirujú sa navzájom. Vznikli mnohé priateľstvá a spolupráce. Je to jej malý konkrétny boj, ktorým mení mikrokosmos.

Niekedy sa možno zdá, že chodíme v kruhu. Pri pohľade zblízka však uvidíme, že ten náš kruh je vlastne špirála. Špirála, ktorá placho a pomalinky smeruje k lepšiemu.

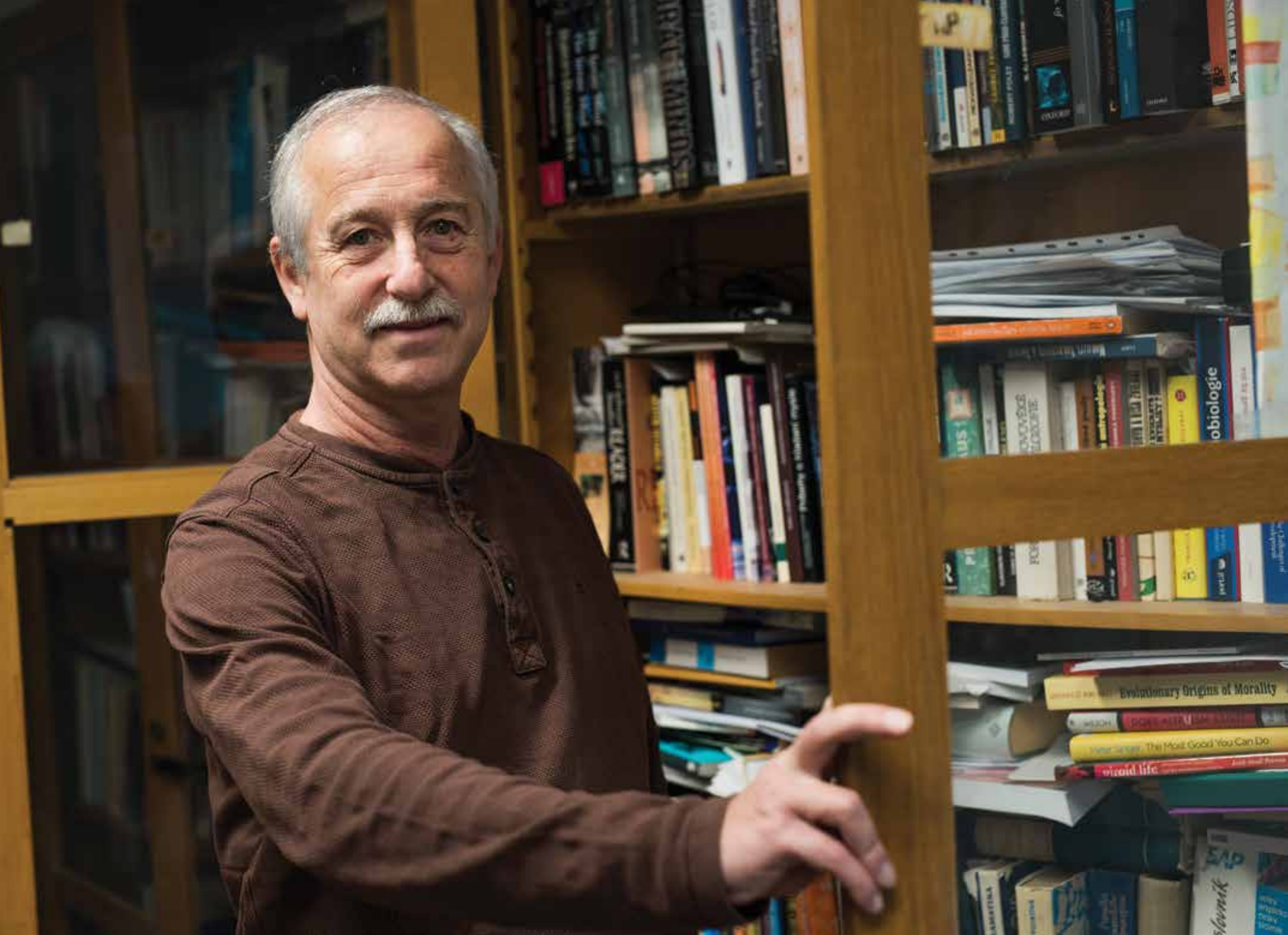
Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

NOTA BENE

01 2024

Editoriál

3

Rodinný kruh

 Karol Sudor Mária Mühl

*Rodina dnes nie je len manželstvo a deti v ňom.
Štát diskriminuje množstvo alternatívnych foriem rodín,
ktoré si nezaslúžia byť prehliadané.*

Podľa sociálneho psychológa Miroslava Poppera sú z hľadiska kvality života a porozumenia medzi partnermi a deťmi dôležitejšie iné faktory ako forma spolužitia. Napríklad dlhodobosť vzťahu. Vstup do manželstva predsa nezaručuje spokojnosť, spolužitie bez papiera zase nevylučuje šťastný vzťah.

Mnohí dodnes považujú za rodinu len mamu a otca, ktorí spolu uzavreli manželstvo a mali spolu deti. V realite to nesedí. Vo svojej knihe Zmeny v partnerských a rodinných vzťahov píšete, že neustále pribúda ľudí žijúcich v rodinách, ktoré môžu mať for-

mu spolunažívania bez papiera, rodín s rodičmi rovnakého pohlavia, jednorodičovstiev, zmiešaných rodín, prípadne aj „žitia oddelene spolu“.

Áno, máme tu veľký rozpor medzi legislatívou a realitou. Alternatívne formy rodiny už totiž tvoria na Slovensku približne 35 percent všetkých rodín. To znamená, že viac ako jedna tretina rodín nevznikla manželstvom. Štyridsať percent mužov a tridsať percent žien doň dokonca ani neplánuje vstúpiť. Mimo manželstva sa rodí až štyridsať percent detí.

Kopírujeme v tomto trend na Západe?

Ide o trend druhého demografického prechodu, ktorý sa začal v 60. rokoch minulého storočia v Škandinávii a USA. Postupne sa šíril v západnej Európe, až sa dostal k nám. Viac sa v ňom zdôrazňujú hodnoty individualizmu, autonómie a napĺňania vlastného potenciálu, čo znamená, že ľudia sa do manželstiev, trvalých vzťahov a plodenia detí až tak neženú. Obdobie po skončení školy berú skôr ako priestor na experimentovanie v práci aj vo vzťahoch, a tak necítia potrebu okamžite si zakladať rodinu a plniť záväzky. Nazývame to aj obdobím vynárajúcej sa dospelosti. Keď sa ľudia rozhodnú pre partnerský vzťah, často si nevolia manželstvo, ale kohabitáciu, teda spolunažívanie bez papiera. Kedysi to bol akýsi test pred vstupom do manželstva, dnes je to bežná trvalá forma spolužitia. K tomu pribúdajú aj rozvody a menia sa aj roly mužov a žien vo vzťahoch.

V akom zmysle?

Začínajú sa vyrovnávať rozdiely medzi nimi. Mnohé ženy už netúžia ostať čo najdlhšie pri deťoch, chcú byť aktívne aj v práci, častejšie ako v minulosti sa vyskytujú na vysokých pozíciách. A postupne sa menia aj roly mužov v domácnosti. Kedysi boli vnímaní len ako občasní pomocníci, lebo ich hlavnou úlohou bolo zarábať, dnes sa oveľa viac angažujú v domácich prácach, starostlivosti o rodinu, v trávení času s deťmi. Nehovorím o všetkých mužoch, ale tento trend je zjavný.

Naznačujú výskumy, že napríklad deti z jednorodičovských rodín, z rozvedených či „pozošívanych“ rodín sú vystavené posmechu v škole či v okolí? Netrpia tým, že majú aj dvoch či troch otcov, tri staré mamy a podobne?

Nie. Bol som veľmi pozitívne prekvapený, že deti z takýchto vzťahov vôbec nerozprávali o tomto type problémov. Nesmejú sa im ani spolužiaci, ani kamaráti na ulici, nedávajú im to najavo ani učitelia či iní dospelí. Spoločnosť si už na rôzne formy spolužitia zvykla. Iná vec je, že na to vôbec nereflektujú rodinné politiky štátu.

Pribúdajú u nás - bez ohľadu na ich formu - rodiny, ktoré vôbec nechcú mať deti?

Pribúda, dokonca pomerne dramaticky. Podľa najnovšieho sčítania obyvateľov, domov a bytov na Slovensku sa očakáva, že u najmladších vekových kohort prekročí podiel bezdetných žien 15 percent. Ľudia už necítia automatický záväzok, že na vytvorenie rodiny je potrebné splodiť a vychovávať dieťa.

Smeruje tento trend k tomu, že najtypickejší model rodiny typu manžel, manželka a deti časom vplyvom nových foriem rodinných kruhov zanikne?

To sa asi nestane, lebo stále ide o niečo, čo sa dá prezentovať ako verejný záväzok s náležitou legislatívnou ochranou. Pri všetkých ostatných formách spolužitia ide len o súkromný záväzok. To, čo sa deje, je však čoraz väčšia pluralita rôznych foriem spolužitia a rodičovstva. Iná vec je, že manželstvo dnes nepredstavuje to, čo v minulosti. Mení sa. Muži sa oveľa viac starajú o domácnosť a o deti, ženy majú oveľa väčší priestor v pracovnej kariére. Vytrácajú sa teda pôvodné normy a tradície. Málokto v dnešnom manželstve chce žiť ako jeho rodičia či starí rodičia. Partneri si v súčasnosti vytvárajú rovnocennejšie vzťahy.

Je dnes pre šťastný a spokojný život vôbec dôležitá forma spolužitia?

Výskumy ukazujú, že z hľadiska kvality života a porozumenia medzi partnermi a deťmi sú dôležitejšie iné faktory, predovšetkým dlhodobosť vzťahu. Vstup do manželstva nezaručuje spokojnosť, spolužitie bez papiera zase nevylučuje šťastný vzťah.

Každá desiata rodina je „pozošívaná“, každé desiate dieťa má nevlastného rodiča. Ako to tie deti vnímajú?

Záleží na veku. Ak je dieťa veľmi malé a miesto biologického rodiča, ktorý po rozpade rodiny odišiel, príde nový rodič, zvykne si na to bez závaž-

NOTA BENE

01 2024

Rozhovor

5

nejších problémov. V neskoršom veku, a najmä v puberte to býva náročnejšie. Ďalšieho človeka v domácnosti často vníma skôr ako maminho partnera či otcovu partnerku než nového otca či mamu. Podstatné je aj to, aké kontakty udržiava dieťa s pôvodným rodičom. Ak majú dobrý vzťah, nového človeka v rodine nezvyknú prijímať ako otca či mamu, ale skôr ako známeho. Ak však biologický rodič svoje dieťa ignoruje, to sa zvykne s väčšou pravdepodobnosťou fixovať skôr na nevlastného rodiča.

Je problémom zmiešaných rodín napríklad to, že nie sú stanovené jasné rámce a pravidlá, ako sa v nich správať? Do rodiny vstúpi matkin nový partner, ale nevie, ako poňať rolu otca jej dieťaťa.

Nový otec vtedy na seba môže prebrať jednu z viacerých rol – buď sa o dieťa nezaujíma a celú výchovu necháva na matku, alebo sa o dieťa občasne zaujíma, napríklad s ním prehodí pár slov o škole a občas si niekam vyjdú. Trefou možnosťou, žiaľ, najmenej častou, je, že nový otec sa plne angažuje a o dieťa sa zaujíma naplno a každodenne. V takom prípade totiž vzniká síce nová, ale harmonická rodina.

Nový rodič však stojí pred viacerými dilemami – kde sa končia jeho právomoci? Má právo byť na dieťa rovnako prísny ako jeho biologický rodič? Môže od neho vyžadovať plnenie povinností? Lebo vždy je tam riziko, že dieťa skríkne: ty nie si môj otec či mama.

O tomto hovoria rodičia aj deti. Napríklad nový rodič buď odmieta nevlastné dieťa trestať, lebo je preňho v podstate cudzím človekom, alebo sa ho, naopak, snaží príliš rýchlo disciplinovať. Dôležité je, že keď vznikne „pozošívaná“ rodina, nový partner by sa nemal snažiť prevychovávať deti na svoj obraz. Skôr by mu malo záležať na vytvorení čo najpriateľskejšieho vzťahu, aby dieťa cítilo, že mu na ňom záleží. O to ľahšie od neho potom prijme aj kritiku. Ak však nový rodič príde a okamžite začne dieťa trestať a okrikovať, je isté, že narazí na obrovský odpor.

Matky v takých situáciách podľa vás na seba preberajú až štyri rôzne roly – obrankyňa, vrátnička, mediátorka a interpretka.

Obrankyňa sa snaží dieťa brániť pred akýmkoľvek fyzickým či psychic-

kým násilím. Od okolia, ale aj od svojho nového partnera. Matka ako vrátnička určuje mieru kontaktov medzi partnerom a dieťaťom, a to pred aj po nastahovaní sa do spoločnej domácnosti. Tým svojmu novému partnerovi nastavuje aj hranice, ktoré pri výchove nesmú byť prekročené. Mediátorka sa snaží tlmiť, „kočírovať“ a pomôcť riešiť prípadné konflikty, interpretka sa zase dieťaťu aj partnerovi pokúša objasniť, ako daný konflikt vníma druhá strana. Cieľom je vzájomné pochopenie.

Čo ak sa rodič po rozchode alebo rozvode zaľúbi, vyzerá to sľubne, ale dieťa ostro odmieta jeho nového partnera či partnerku?

Niekedy si to vyžaduje dlhší čas, povedzme rok aj dva. Nie je dobré priviesť si nového partnera domov zo dňa na deň. Dieťa sa na to musí postupne pripraviť. Ideálne mimo domova, na spoločenskom, športovom, výletnom alebo inom podujatí. Ak dieťa nového partnera napriek tomu neprijíma, treba sa pripraviť na trpezlivú prácu. Je dobré vysvetľovať mu to aj z pohľadu jeho rodiča, že chce byť opäť milovaný a šťastný a podobne. Rozpory sa napokon vo väčšine prípadov dajú prekonať. Častá je aj opačná situácia – mladšie dieťa si doslova praje, aby malo nového otecka či mamičku. V prípade starších detí, aj keď si s novým partnerom celkom nesadli, mnohé sa minimálne snažia vyhýbať zbytočným konfliktom a udržiavajú spolu aspoň neutrálny vzťah. Chcú dopriať šťastie biologickému rodičovi, najmä ak si uvedomujú, že predošlý vzťah rodičov nebol dobrý. Ak tam bolo prítomné nebodaj aj fyzické či psychické týranie, o to väčšie porozumenie pre nového partnera môžu mať.

V knihe spomínate: „Rodina je všadeprítomná a centrálna inštitúcia, a zrejme takou zostane aj v budúcnosti. Stále bude dôležité, aby existovali určité normy alebo očakávania o existencii a fungovaní rodiny. V opačnom prípade by sa ľudia nachádzali v stave permanentného chaosu a neistoty, bez možnosti použiť akýkoľvek kompas, aby sa zorientovali v okolitom teréne.“

V každej rodine musia fungovať nejaké pravidlá. Bez nich by sme nevedeli, ako sa k sebe správať. Podstatné je, že tie normy si dnes v oveľa väčšej miere ako v minulosti nastavujú samotní

príslušníci konkrétnej rodiny. Nejde o centrálnu ideológiu, ktorú diktuje štát alebo cirkev, aktívna rola sa vyžaduje priamo od členov rodiny. Oni jediní si pravidlá môžu vyjednať tak, aby im všetkým vyhovovali.

Isté všeobecné normy však prežijú, nie? Napríklad že nevera je zlá, že s partnerom treba byť nielen v šťastí, ale aj v problémoch a chorobe, že na výchove dieťaťa sa podieľajú obaja rodičia a podobne.

Jasné, že prežijú, ale rozhodujúce je, či si ich partneri v konkrétnej rodine naozaj dohodnú. Napríklad nevera je vo väčšine rodín tabu, ale existujú predsa aj polyamorické rodiny či rodiny, v ktorých sú dohodnuté otvorené, voľnejšie vzťahy, pričom neveru majú zadefinovanú iným spôsobom ako bežní ľudia.

Mení sa v nových rodinných formách spolužitia aj prístup k peniazom? Pamätám si časy, keď otcovia prišli domov, vytiahli pred ženami výplatné pásky a odovzdali im zálohu aj výplatu. Nechali si len vreckové. Dnes je bežné, že rodičia majú oddelené účty, že neberú peniaze oboch ako spoločné.

Toto sa mení aj v klasických manželstvách. Dnes už nie je také bežné, že manželia majú jeden spoločný účet, z ktorého si obaja vyberajú podľa potreby a bez toho, aby si pýtali súhlas druhého. Obvykle majú dohodnuté, kto čo konkrétne bude platiť – napríklad žena potraviny a drogériu, muž nájomné a energie, žena krúžky detí, muž benzín do auta a podobne. V „pozašívavných“ rodinách to býva ešte výraznejšie. Je tam menšia pravdepodobnosť spájania účtov alebo partneri zdieľajú len časť svojho príjmu. Áno, v takýchto prípadoch to pre jedného z nich môže znamenať značnú finančnú neistotu.

Povedzme, že žena je na materskej alebo rodičovskej dovolenke, takže má minimálny príjem. Je odkázaná na peniaze, ktoré jej vyčlení partner. V prípade rozchodu ostáva nezaistená.

A opäť sme pri problémoch, pred ktorými štát zatvára oči, lebo formy zmiešaných rodín vôbec nemá legislatívne ošetrené. Potrebujeme zákony, ktoré budú zohľadňovať fungovanie rôznych rodinných konštelácií a pluralitné formy rodinného spolužitia. Náš právny systém na zmeny odohrávajúce

sa v rámci druhého demografického prechodu nereaguje. Ak nejde o klasické manželstvo, odpadá tam možnosť dedenia v prvej dedičskej skupine v prípade smrti partnera, nevzniká nárok na rôzne sociálne dávky ako ošetrovné, dôchodkové a úrazové dávky, vdovský dôchodok, problematické je delenie majetku v prípade rozchodu, ale aj možnosť získavania informácií o zdravotnom stave partnera a podobne. Ako sa má nevlastný rodič bez uzatvorenia manželstva dostať k zdravotným informáciám o dieťati, ktoré už roky vychováva? Podľa našich zákonov sú jeho možnosti veľmi limitované. Pridajme aj jednorodičovské rodiny. Ak jeden z rodičov zo vzťahu navždy odíde, na tom druhom ostáva nielen povinnosť kompletne zabezpečiť svoje deti, ale ich aj plnohodnotne vychovávať. Od štátu by to chcelo pomôcť zabezpečiť oveľa väčšiu geografickú a finančnú dostupnosť zariadení na voľnočasové aktivity, pružnejší pracovný čas, daňové zvýhodnenie a množstvo ďalších vecí. Je čas uviesť si, že rodina dnes naozaj nie je definovaná len manželstvom dvoch ľudí opačného pohlavia a spoločnými deťmi v rámci neho. Treba vnímať všetky formy rodín, ktoré reálne existujú, a pre každú z nich definovať adekvátnu pomoc.

To, čo o rodine hovorí naše právo, je teda prežité, nezmyselné?

Je to prežité a diskriminačné voči množstvu alternatívnych foriem rodín, ktorých zamestnaní dospelí príslušníci tiež odvádzajú štátu dane a zaslúžia si nebyť prehlíadaní.

V rozhovore pre Denník N ste povedali, že milé správanie a spolupráca sú naším základným inštinktom. Mne sa to nezdá. Malo by to tak byť, ale absencia empatie u množstva ľudí to popiera.

Celé neporozumenie evolučnej psychológii a biológii vzniklo, keď Richard Dawkins napísal knihu Sebecký gén. Vysvetľoval v nej tendenciu génov prežiť a rozmnožovať sa. Mnoho čitateľov to nesprávne a skratkovito pochopilo tak, že ľudia sú sebeckí a starajú sa len sami o seba. Takáto stratégia však môže mať úspech len v krátkodobom časovom horizonte. Dlhodobu tak nik nedokáže prežiť. Už v minulosti najväčším trestom pre človeka bolo, že ho spoločnosť vyvrhla a nechala samého. Na prežitie je totiž nevyhnutné, aby ľudia spolupracovali. Začína sa to rodinou, nasleduje komunita, väčšie spoločenské skupiny. Bez altruizmu a vzájomnej pomoci jednoducho nemáme šancu fungovať. To predsa neznamenaá, že v sebe nemáme aj egoistickú stránku.

MIROSLAV POPPER (1964)

Narodil sa v Bratislave, vyštudoval psychológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Pôsobí ako samostatný vedecký pracovník v Ústave výskumu sociálnej komunikácie Slovenskej akadémie vied, kde sa venuje tradičným a alternatívnym rodičovstvám, redukcii predsudkov voči stigmatizovaným minoritám a sociálnym a morálnym normám. Prednáša na Univerzite Karlovej v Prahe. V roku 2022 mu vyšla kniha Zmeny v partnerských a rodinných vzťahoch.

Otázka je, či konanie dobra je vecou základného inštinktu, či do toho nevstupuje práve aj tá sebeckosť a pokrytectvo v zmysle: budem sa tváriť milo a pomáhať, lebo viem, že sám neprežijem, že teda nemám inú možnosť.

Aj keď sa ľudia vedia strategicky a účelovo správať, nemyslím si, že v každodennom živote si to takto zdôvodňujú. V našej evolučnej histórii sa presadili skôr také sociálne skupiny, v ktorých si ľudia častejšie pomáhali, na úkor tých, v ktorých bola vzájomná pomoc nedostatočná. Preto výlučne sebecké správanie nebolo prenášané do ďalších generácií. Viem, že narážate na perspektívy, ale verte, že ani oni nie sú v každej situácii sebci. Aj vzájomná pomoc môže byť rôznorodá. Okamžite mi napadá súčasná snaha za každú cenu všetko prevalcovať a pomôcť „naším ľuďom“ a ako protipól k tomu divákmi obľúbená relácia Peče celú Slovensko, v ktorej si súťažiaci navzájom pomáhajú. Zistili totiž, že hoci sú súper, dlhodobu je pre každého výhodné, ak sa občas môže spolahnúť na drobnú pomoc druhého. Každý má v sebe aj dobro, aj zlo, akurát namiešané v rôznych pomeroch. Interpretovať evolučnú psychológiu tak, že evolúcia z nás robí len egoistov, je nepochopenie veci.

Kočovníci

 Jana Čavojská Jan Cága

Sami seba nazývajú svetskí, od „svetom idúci“. Svet ľudí od kolotočov a ich životné príbehy zaznamenala dokumentaristka Kamila Hladká.

Ako dieťa mala Kamila Hladká strašne rada kolotoče. „Je to pre mňa životná téma,“ hovorí. „Vyrástla som na hodoch. Na tradičnej dedine. Každý rok som sa na hody veľmi tešila. Aj keď mi na kolotočoch bývalo hrozne zle. Vždy sme mali navarené, napečené, upratané, mama mi ušila nové šaty, išli sme na kolotoče, mama mi hovorila, nech na kolotoč nejdem, lebo mi bude zle, ja som aj tak išla, hneď som sa povracala, bolo mi strašne zle, až tak, že sme museli ísť domov,“ smeje sa dnes česká knižná dokumentaristka a vydavateľka. Svet ľudí od kolotočov ju celé roky fascinoval natoľko, že o nich napísala knihu s rovnakým názvom – Lidi od kolotoče. S fotografiami Jana Cága vyšla nedávno v jej vydavateľstve Dcera sestry.

Cez prsty

Nemá rada prvoplánové veci. „Ľudia od kolotočov nie sú v ničom prvoplánoví. Chcela som vedieť, ako sa ich prostredie vyvíja, ako sa správajú, obliekajú, boli takí zvláštne výstrední. Zaujímali ma ich osudy aj romantika za ich povoláním.“ Dostať sa medzi nich sa Kamile dlho nedarilo. Až vďaka spoločným známym s ňou začali hovoriť. Neradi zverujú cudzím svoje príbehy. Vedia, že ľudia na nich často pozerajú cez prsty. Kedysi ich hádzali do jedného vreca s kočovnými Cigánmi, považovali ich za tulákov, ktorí si nechcú nájsť slušnú prácu, a dnes... Skrátka, nevedú život, ktorý je pre ostatných normálny. Nakoniec Kamile uverili, že prinesie autentický obraz ich sveta a prijali ju medzi seba natoľko, že s nimi pracovala a obsluhovala kolotoče. Označenie kolotočiari sa im väčšinou nepáči. Sami seba najrad-

šej označujú „svetskí“. Skratka od „svetom idúci“. Sú to aj cirkusanti, povrazolezci, variétni umelci, všetci, ktorí kvôli svojmu zárobku kočujú a hrdo tak udržiavajú rodinnú tradíciu. My ostatní sme pre nich „domáci“, „z privátu“, „ľudia zvonku“. Keď si svetský vezme domáceho, vraj je z toho skoro vždy „prúser“. Kto nevyrástol pri kolotočoch, väčšinou nevydrží tú tvrdú a špecifickú prácu a život na kolesách. „Kolotoče sú tu už veľmi dlho. Prvé reštrikcie tohto odvetvia prišli už v 18. storočí sprísnením možnosti kočovania,“ vysvetľuje Kamila. „V 20. rokoch 20. storočia zaviedli kočovnícke listy. Každý, kto kočoval – nech robil čokoľvek – musel byť evidovaný. V priebehu druhej svetovej vojny poslal fašistický režim mnohých z nich na základe tejto evidencie do pracovných a koncentračných táborov. Na rozdiel od cirkusov boli kolotoče cez vojnu zakázané. Ľudia od kolotočov si museli nájsť inú prácu. Čo je jedna z vecí, ktorá ma na nich fascinuje. Že si poradia v akejkoľvek situácii.“ Jedna z rodín z Kamilinej knihy kolotoče vtedy zaparkovala a prenajala si kino.

Opičky na gumičke

Po vojnových peripetiách prišiel rok 1948. Kolotoče štát ľuďom zoberal a v rámci organizácie Československé cirkusy, lunaparky a varieté rozdeľoval, kto, kam a s čím pôjde. Ostatní si museli nájsť normálne zamestnanie. Ak niekoho vyhodnotili ako starého, tiež nemohol prevádzkovať kolotoč. „To bolo pre nich nesmierne ťažké. Lebo oni na kolotoči umierajú,“ hovorí Kamila. „Starých rodičov vozia stále so sebou. Kolotoče sú pre nich všetkým.“ Štát aj určil, koľko musia mesač-

ne za kolotoč zaplatiť. Bez ohľadu na počasie a situáciu. No na kolotoče im neprispieval. Oni sa museli postarať o ich údržbu, ale aj výrobu. „Vymýšľali a vyrábali si ich väčšinou sami. V Československu na to boli veľmi šikovní. Akurát ťažký základ konštrukcie nechali vyrobiť niekde vo fabrike. A cez zimu kolotoče opravovali a inovovali. Nápad si medzi sebou rôzne kopírovali a aj ich predávali do zahraničia.“ Okrem toho bolo treba cez zimu vyrobiť papierové ruže a ďalšie predmety na strelnicu. Časť z nich kupovali v Tuzexe a od kamionistov. Časť si robili sami. Boli rodiny, ktoré sa špecializovali na fajčiach ježkov či opičky na gumičke, a potom si to medzi sebou predávali. Za komunizmu išlo o žiadaný tovar, každý to chcel mať, aj Kamila si to tak ešte pamätá zo svojho detstva v 80. rokoch. Popritom všetkom chodili kolotočiari v zime do normálneho zamestnania. A deti do školy. Na jar a na jeseň, keď sa už kočovalo, boli každý týždeň v inej škole. A tak je to doteraz. Akurát dnes už rodičia chcú, aby mali aspoň maturitu alebo výučný list. Ak by sa doba zmenila, alebo oni sa rozhodli od kolotočov odísť a robiť niečo iné. Sú aj takí, ktorí vyštudujú univerzitu a z tohto prostredia naozaj odídu. No väčšina detí, ktorá s kolotočmi vyrástla a od malička pri nich dostávala nejakú prácu, pri nich aj zostane. Svetským sa narodíš, svetským aj umrieš, hovoria.

Vlakom na Sibír

Československé lunaparky cestovali za socializmu aj do ďalších krajín východného bloku, kde kolotoče nemali. Kto pôjde, určovali tiež úrady. Ak sa išlo na Sibír, naložili kolotoče na vagóny a cestovala

tam celá široká rodina aj s učiteľkou a ekonómkou. Len cesta trvala mesiac. „Niektorí sa toho veľmi báli a snažili sa vyhovoriť, iní sa tam tešili,“ tvrdí Kamila. „V 90. rokoch sa tam vybrali mnohí aj sami. Alebo do Poľska. Vtedy sa to oplatilo, dnes to už nie je výhodné.“

90. roky boli pre ľudí od kolotočov veľmi divoké. Zrazu si museli hľadať vlastné cesty. Niektorí kočovali po trase, na ktorú boli zvyknutí. No boli tam aj takí, ktorí nesmeli za komunizmu prevádzkovať kolotoče alebo ich poslali na Slovensko a teraz sa chceli vrátiť domov. Takže hľadali nové miesta, kam už roky nikto nechodil. „O tie najlepšie bojovali, dialo sa to aj preplácaním, uplácانím starostov, robili si rôzne naschvály,“ hovorí Kamila. „Tým, že sa otvorili hranice, museli konkurovať aj zahraničným kolotočom. Napríklad veľmi známym holandským. Adrenalinovým, atraktívnym, krásnym. Naši inovujú a tiež si kupujú podobné atrakcie. Ale v poslednej dobe vidím návrat k starým kolotočom, ako sú strelnice alebo labute. Nie sú dynamické. Ľuďom sa asi páči nostalgia.“

Čierny Korzár Kamile povedal, že kapitalizmus im umožnil zobrať si pôžičky a nakúpiť kolotoče. Lebo inak žijú z ruky do úst. Vďaka pôžičkám mohli vybudovať veľké lunaparky. Kým kedysi rodine stačil jeden – dva kolotoče, dnes ich potrebuje veľa. Je to veľmi konkurenčné prostredie. Rodiny sa navzájom poznajú. „Vedia o svojej minulosti, aké má kto kolotoče, aké kolotoče vymyslel. Hrdosť na rodinu, tradíciu a rodinné kolotoče je u nich veľmi silná. Je to oveľa väčší hnací motor ako peniaze,“ myslí si Kamila.

Život na kolesách

Vo veľkých mestách sú obrovské možnosti zábavy. Až také, že zábava úplne zovšednela. Kolotoče tam už nie sú atraktívne. „Ale v oblastiach, kde toho veľa nemajú, napríklad v pohraničí, sa na kolotoče stále veľmi tešia a sú do prasknutia plné,“ hovorí Kamila. „Hlavne ak je to cez klasické hody, historicky spojené so sviatkom nejakého svätého. Ísť na kolotoče a minúť tam veľa peňazí je ešte stále súčasťou osláv. Aj svetskí to majú radi, lebo je v tom niečo vznešené.“

Napriek novinkám ako pohyblivé 3D kiná, virtuálna realita a šialené adrenalínové kolotoče je stále najobľúbenejší autodrom a retiazkový. Kamila má rada aj strašidelné hrady. No tie majú v Česku asi len tri rodiny.

Keď jej ponúkli, aby išla s nimi a vyskúšala si aj obsluhu kolotočov, bola nadšená. Snívala o tom, no ani ju nenapadlo, že by sa to mohlo naozaj stať. „Pre mňa je dôležité stretávať sa s ľuďmi z mojich príbehov bez ohľadu na to, či s nimi práve nahrávam rozhovor, alebo nie. Chcem s nimi žiť v ich prostredí. Netlačí ma čas, termíny ani vydanie knihy. Ľudia sa mi potom začnú viac otvárať,“ hovorí Kamila.

Mať na starosti kolotoč vraj bolo náročné. Najprv bola pri skákacích hradoch, potom ju povýšili na elektrický kolotoč. „Musíte dávať pozor na všetko, neustále strážiť, koľko tam máte detí, čo robia, či je atrakcia v poriadku, aké sú časové limity, do toho pribiehajú ďalšie deti a rodičia musia mať pocit, že sú dostatočne pod dozorom... ani na záchod nemáte kedy ísť.“

Je to namáhavá práca a aj život na kolesách je náročný. „Na jeseň všetci nadávame a na jar sa nemôžeme dočkať, kedy vyjde slnko a pôjdeme znova,“ povedali svetskí Kamile. „A aj keď mám už knižku hotovú, na jar pôjdem s nimi znova aj ja,“ dodáva spisovateľka.

1 Autorka knihy Kamila Hladká vo svete kolotočov.

2 Retiazkový kolotoč je jedným z najobľúbenejších.

3 Mnohé kolotoče navrhujú a vyrábajú svetskí sami.

4 Keď v nedeľu hody skončia, kolotoče musia do pár hodín zmiznúť z plácu.

5 Kolotoče stále patria k tradičným hodovým slávnostiam.

6 Do práce okolo kolotočov je zapojená celá rodina.

NOTA BENE
01 2024
Reportáž

12

Keramika potme

Mária Múhl

Mária Múhl, Maňo Štrauch

*Keď stratila zrak, jej zemeguľa sa prestala točiť.
Do života ju naplno vrátil hrnčiarsky kruh.*

Soňa Zelisková je nevidiaca. V tme žije takmer tridsaťpäť rokov. Je vnímavá, empatická, má rada ľudí, dokáže čítať medzi riadkami, pomáha druhým napriek svojmu vlastnému

hendikepu. Keď som prišla k nej domov do Dubnice nad Váhom, hneď mi napadlo, prečo nesvieti? Veď vonku je dnes taká tma a sneží. „Šetrím. Dokonca vyrábam tú najekologickejšiu

keramiku na svete! Nemusím mať totiž pritom vôbec zapnuté svetlo,“ privíta ma usmiata Soňa.

Potykáme si hneď po prvých dvoch vetách. Vyžaruje z nej pokoj

a optimizmus. V domácom priestore sa pohybuje s istotou, počas rozhovoru je otočená mojim smerom. Mám pocit, že sa mi pozerá do očí. „Som rovnaká ako ty, keď si zavrieš oči. Len ja ich neotvorím. Mám absolútnu tmú. Viem si však veľa vecí predstaviť. Veľmi dobre si pamätám farby, priestory, prírodu. Moja mímika je rovnaká. Mala som fotografickú pamäť. Celkom ma našťvalo, keď som prestala vidieť,“ s nadhľadom rozpráva keramikárka.

V noci sa jej stále sníva rovnako farebne. Počas nevidiacich rokov prichádzajú nové technológie, ktoré jej zlepšujú kvalitu života. Vie roztriediť farebnú bielizeň i správne spárovať ponožky. Indikátor farieb občas netrafi tú správnu. „Aj som sa s ním hádala.

To nie je šedá, ale skvostná biela farba,“ smeje sa. Varí, pečie, krája cibuľu, umýva riady, tvorí keramiku a pracuje na hrnčiarskom kruhu.

Za svetla

Svoj život Soňa delí po magických trinástkach. „V deň trinástich narodenín som dostala v ilavskej nemocnici doživotie. Odchádzala som s diagnózou diabetes mellitus 1. typu. Cukrovka na celý život. Nejak ma to vtedy nezobralo. Naučila som sa pichať inzulín, vyvárať som ihly v destilovanej vode. Neboli glukometry ani inzulín nebol taký kvalitný ako dnes. Na kontrolu som chodila tri-štyrikrát do roka. Vedela som, že cukrovka môže zasiahnuť zrak, ob-

ličky, končatiny. Nepripúšťala som si, že sa mi niečo stane.“

Úspešne vyštudovala gymnázium, potom si urobila pedagogickú nadstavbu. Túžila učiť v materskej škole. Cukrovku nebrala ako obmedzenie. Veľa chodila na túry, hrala basketbal či volejbal. Vždy však musela mať pri sebe cukor. V tom čase začala chodiť aj so svojím manželom Milanom. „Poznali sme sa od šiestich rokov, všetci sme ho volali Odo. Vedeli sme o sebe, ale nestretávali sme sa. Ako partia sme chodili na turistiku. Jedného Silvestra sme sa zblížili. Zobrali sme sa, ja som otehotnela. Veľmi som sa tešila, vždy som chcela mať viac detí.“ Kvôli cukrovke mala naplánovaný pôrod na koniec júla. Všetko prebehlo hladko,

NOTA BENE
01 2024
Reportáž

13

cítila sa dobre. „V pondelok, keď som mala ísť po desiatich dňoch domov, som sa ráno zobudila a cez pravé oko som mala už len šedú hmlu a zlovestnú klukatú čiaru. Vedela som, že mi praskla sieťnica a krv sa vyliala do sklovca. Zobrala som syna, nikomu som nič nepovedala. Mala som plné zuby nemocnice. Až doma som sa manželovi priznala. Tušila som, že je zle.“

Nový život

Nasledoval kolotoč vyšetrení. Najskôr mala nádej. S dvojmesačným synom absolvovala prvú operáciu. Nasledovalo ich ešte niekoľko, ale bez úspechu. Prestávala vidieť aj na ľavé oko. Po pol roku mala už len svetlocit. „Bolo to najťažšie obdobie. Každé ráno som sa zobúdzala so strachom otvoriť oči. Rok po synovom narodení som prestala vidieť definitívne. Začala moja ďalšia trinásťka. Mala som dvadsaťšesť rokov,

keď do môjho života pribudli dve veľmi významné udalosti – narodenie Mateja a strata zraku.“

V tom čase mala aj čierne myšlienky. „Na vlakovú stanicu som už netrafila a bývali sme na prízemí, tak som ani z okna nemohla vyskočiť. Aj keď to bolo zúfale, detstvo ma pripravilo na zvládnutie týchto okolností. Najskôr som uvažovala, načo bude bábätku nevidiaca mama. Myslím však, že Odo to mal ešte náročnejšie ako ja. Nakoniec ma jeho pomocná ruka a malá Matejova rúčka podržali. Syn bol neskutočne dobré bábätko. Akoby vedel, že nevládzem. Postupne som sa naučila všetky bežné veci. Keď mal Matej asi šesť rokov, ušila som mu dokonca nohavice. Trvalo mi to síce dvadsaťkrát dlhšie, ale dokázala som to.“ Mnohí sa najskôr čudovali, prečo Milan zostal pri Soni. Pre nich jej nevidomosť nebol dôvod na rozchod. Práve naopak, spojilo ich to ešte viac. „So stratou zraku sa u mňa naplno rozvinul jediný zmysel. Ten pre humor. S manže-

lom sme si z toho urobili bonus. Matej nemal problém, keď škaredo písal. Nevadili mi roztrhané kolená. Nevidím v zrkadle pribúdajúce šediny.“ Z učenia v škôlke si Soňa pamätala texty z rozprávkových knížiek. Tak mu veľa predčítavala. Doteraz však netuší, ako sa Matej v piatich rokoch naučil sám čítať. Vášeu ku písme nám mu zostala, vyštudoval žurnalistiku a medzinárodné vzťahy v Brne, kde teraz žije so svojou priateľkou.

Prvý kvet

Keď Soňa zostala na invalidnom dôchodku, manžel začal pracovať pre jeden pár v Rakúsku neďaleko Viedne na obnove ich starého domu. „Keď sa dozvedeli, že nevidím a zostávam doma s malým synom, tak to nevedeli pochopiť. Raz nás prišli pozrieť. Bol to zaujímavý pár, mali pekný pohľad na život, aj keď bol medzi nimi takmer tridsaťročný rozdiel. Mali dcéru Annu, Matejovu rovesníčku. Viem dobre po nemecky, hneď som ve-

dela, že s Reginou, volali sme ju Čine, si budem rozumieť. Začali sme k nim do Rakúska chodiť všetci traja. Manžel pracoval, Matej sa hral a ja som klábosila s Čine. Raz mi dala do ruky hlinu. Vymodelovala som kvietok, plesnivec. Keď som ho chcela spackať, zastavila ma. Dala ho vypáliť. Pýtala sa ma, prečo nerobím keramiku. Ja na to: Nemôžem, veď nevidím. A ona: Ale veď vidíš, že môžeš! To bol prvý impulz.“

Následne sa Soňa zúčastnila arteterapie so Slávkou Šickovou. Neučila sa techniku práce s materiálom, ale vnímať pocity prostredníctvom hliny. Vtedy vznikol nápad spojiť keramiku, učenie a jej predchádzajúcu prácu s deťmi. „Založila som si živnosť, dostala som podporu z úradu práce na kúpu hrnčiarskeho kruhu, pece na vypaľovanie a pár pomôcok. Keď si teraz na to spomeniem, boli sme ako v prvotnopospolnej spoločnosti,“ smeje sa keramikárka. „Bola som samouk. Boli to hodiny a hodiny za kruhom. Dala som si naň hrudu hliny

a za dve hodiny som na ňom nemala nič. Všetko som rozmočila.“ Dnes potichu s obdivom sledujem, ako s absolútnou presnosťou točí misku. Vyrobí čokoľvek. Hrnček, misu, vázu. Mladým dievčatám v dielni práve vysvetľuje princíp vaľkania plátov z hliny.

Za kruhom

Začala robiť kurzy pre deti. S manželom založili občianske združenie, v priestoroch bývalej jedálne na základnej škole v Dubnici vytvorili nízko-rahové centrum. S keramikou prišla ďalšia Sonina trinásťka. Naskočili na vlak organizovania táborov, koncertov, kurzov, stretnutí, výstav. Zúčastňovali sa na remeselných trhoch. V tom čase prichádzalo na kurzy viac ako sto detí týždenne.

Po desiatich rokoch však museli odísť z priestorov, zrušili občianske združenie. Vtedy sa uvoľnilo miesto na dielňu o poschodie vyššie v bytovke,

kde bývali. „Vtedy som netušila, že Odo zomrie. Dielňa ma po jeho smrti zachránila fyzicky, psychicky aj finančne. Len vybehnem po schodoch a môžem učiť deti i dospelých pracovať s hlinou a vyrábať vlastné veci. Netušila som, že Odo bol na tom až tak zle. Zdravotné problémy mal už dávnejšie, a keby som videla jeho fyzický stav, určite by som zasiahla skôr.“

Manželovou smrťou pred takmer ôsmimi rokmi sa otočil Sonin život hore nohami. Začala ďalšia trinásťka a opäť sa učila nanovo fungovať. Najcennejšou pomôckou sa pre ňu stal telefón so špeciálnym systémom pre nevidiacich. Trvalo jej síce pol roka, kým sa s ním naučila pracovať, ale vďaka trpezlivosti mladého muža z Únie pre nevidiacich ho plnohodnotne využíva. Prečíta si maile, správy, vybaví telefonáty. Je to pre ňu istota samostatnosti.

V dielni má pracovnú asistentku Sašku. Okrem nej má aj dve osobné asistentky. „Všetky tri sú veľmi kvalitné. Sme rozdielne, ale veľmi dobre sa dopĺňame.“ Naučila sa nebať opýtať sa ľudí. Keď ide niekam mimo svojho priestoru, potrebuje asistenciu. „Som ako taký štafetový košík. Keď so mnou nemôže ísť asistentka, nájdem niekoho, kto ma privedie k vlaku, tam mi pomôže sprievodca a na stanici ma čaká ďalší. Opýtam sa aj desiatich, kým nájdem niekoho, kto môže. Občas ma dokonca aj kamaráti niekde zabudnú a odídu. Už len počujem z diaľky: Jééééj-ha, kde máme Soňu?“

To, že stratila zrak, vníma aj pozitívne. „Robím prácu, ktorú mám rada. Veľa cestujem, spoznávam zaujímavých ľudí. Dostávam sa do takých kruhov, kde by som ako učiteľka v škôlke pravdepodobne nedostala.“

Soňa ukazuje, že ľudia bez zraku dokážu zaujímavé i bežné veci. Dokáže si zo svojho hendikepu robiť žarty. „Mám rada rôzne vtípky, ja sa neurazím. Jediné, čo neviem stráviť, je, keď mi niekto hovorí: Háďaj, kto som. Prekáža mi to. Ja si nedokážem stiahnuť šatku z očí. Pre mňa to nie je hra na slepú babu.“

Soňa Zelisková sa dokázala definitívne vyrovnáť so stratou zraku. Čo jej chýba, je sloboda pohybovať sa po priestore, ktorý nepozná. Nemôže ísť sama do lesa, nie je ten typ, že by sa vybrala sama tam, kde to nepozná. Posledné roky prichádza postupne aj o hmat. Necíti si prsty, má akoby strpnutú ruku, stráca jemnú motoriku. Ani to jej však nebráni v tom, aby ďalej zručne točila na kruhu. „Je to o skúsenostiach. Viem presne, čo robím.“

NOTA BENE

01 2024

Reportáž

15

Podaj ďalej

 Dagmar Gurová Karolína Uherčíková

Skupiny Al-anon dávajú nádej tým, ktorých trápi pitie ich blízkeho. Svoj príbeh uzdravenia nám porozprávala Táňa.

Všetko je slobodné a bezpečné. Na stretnutia rodinných skupín Al-Anon po celom Slovensku prichádzajú ľudia, ktorých trápi alkoholizmus blízkeho človeka. Tu sú si všetci rovní a môžu sa podeliť o najosobnejšie príbehy.

„Z mítingov sa nič nevynáša, predstavujeme sa len krstným menom: Ahoj, ja som Táňa,“ hovorí žena, ktorá na stretnutia Al-Anon chodí osem rokov. Pre zachovanie anonymity sme jej zmienili meno. „Nového človeka pekne privítame. Môže povedať, ako sa o skupine dozvedel a prečo prišiel, ale nemusí,“ opisuje. „Ja som na začiatku nechcela hovoriť nič. Tiekli mi slzy a bolo to v poriadku. Povedali mi len, nech nabudúce prídem zase.“

Prijatie bez zbytočných otázok bolo presne to, čo v tej chvíli potrebovala. Najskôr iba pozorovala, čo sa na stretnutiach deje. Naberala atmosféru, vnímala fungovanie skupiny a plynule sa do nej zaradila. „Každý tam zdieľa len svoju osobnú skúsenosť. Navzájom sa počúvame, neskáčeme si do reči, nepoučame iných.“

Zmena pohľadu

Tipy na riešenie svojej situácie si každý môže vyskladať z príbehov, ktoré na stretnutí odznejú. K jednej téme sa obvykle vyjadruje viacero ľudí, čím ponúknu veľkú paletu možností, ako si pomôcť. Vo svojom rozprávaní podľa nepísaných pravidiel postupujú od opisu skúsenosti, cez silu – teda to, čo im pomohlo pri riešení problému, až po nádej, ktorú v tom možno nájsť.

„Do skupiny som prišla úplne zdrvená a čakala som, že tam dostanem rady, čo mám robiť s alkoholikom v mojom živote. Bola som presvedčená, že keby

prestal piť, všetko by bolo v poriadku,“ spomína Táňa. Dozvedela sa, že jediné, čo môže ovplyvniť, je seba samu. „Prijať to je náročné, ale kľúčové. Až potom, keď som sa sústredila na svoje nastavenie a reakcie, začal sa pre mňa nový život a veľa sa zmenilo aj v našej rodine.“

Toto vedomie obvykle neprichádza na prvom stretnutí. Táňa hovorí, že jej to trvalo trištvrte roka. Sú aj takí, ktorí hľadajú rýchle riešenia a na stretnutia sa už nevrátia. Platí, že čím zúfalejší a pokornejší človek sem príde, tým rýchlejšie napreduje. „Keď už vyskúšal všetko ostatné a nič nezabralo, je otvorenejší pracovať na sebe.“ Veľkú podporu pritom môže čerpať od iných v skupine, ktorí už týmto štádiom prešli a môžu potvrdiť, že program Al-Anon funguje.

„Keď vidíte ženy a mužov, ktorí zažili to isté a dostali sa z toho, tak do toho idete aj vy,“ hovorí Táňa. Na stretnutia sa úprimne rozprávajú o svojich pocitoch, zlyhaniach, sklamaniach. Neopierajú a nezľahčujú realitu. „Je to úplne iné, ako rozprávať sa s niekým, kto to sám nezažil. Keď žena, ktorá si prešla tým čo ja, povie, čo jej pomohlo, verím jej a vidím nádej na lepší život.“

Pre celú rodinu

Uzdravovanie sa nezakladá len na zdieľaní podobných skúseností. Zásadnú rolu má dvanásťkrokový program Al-Anon, zhodný s programom spoločenstva Anonymných alkoholikov, ktoré vzniklo v roku 1935 v Spojených štátoch ako svojpomocná organizácia závislých na alkohole. Ukázalo sa, že alkoholizmus je chorobou celej rodiny. Mení nazeranie jej členov na svet, ich vnímanie seba a ostatných, aj ich správanie. Manželky prvých zakladateľov

AA preto v 50. rokoch začali organizovať skupiny Al-Anon, ktoré pomáhali uzdravovať sa rodinám alkoholikov.

„Celú energiu sústredíte na to, aby ste svojmu alkoholikovi zabránili piť. Dohovárate mu, prosíte, môžete dávať ultimáta, a pri tom sa snažíte zachrániť rodinu,“ hovorí Táňa. To všetko môžu sprevádzať hádky, agresivita, hanba. „Deti vycítia, že niečo nie je v poriadku. Snažia sa skrývať, tutlať, čo sa doma deje. Následkom je ich nízka sebahod-

nota, pocity menejcennosti a neistoty. Štatistiky sú smutné – dieťa alkoholika sa buď samo stane alkoholikom, alebo si nájde závislého partnera či partnerku.“ Aj preto rodinné skupiny Al-Anon časom doplnila verzia pre deti v tínedžerskom veku – Alateen. „Ako prvé sa tam dozvedia, že nie sú zodpovedné za problémy rodičov, ktorí pijú. A tí nie sú zlí, ale chorí.“

Táňa začala navštevovať skupiny Al-Anon v čase, keď bola 20 rokov vydatá

a mala tri deti. „Dlho som nevedela, že môj muž je alkoholik. Aj keď pil, nikdy nestratil prácu, neprišiel o vodičský preukaz. Keď som pochopila, ako to s ním je, a došla som do tejto skupiny, otvoril sa mi nový vesmír. Začala som robiť veci opačne ako dovtedy.“

Milión príbehov

Predtým chcela zmeniť svojho muža a ťahala celú domácnosť. „Cítila

som sa ako obeť. Život mi pripadal nefér,“ spomína. Zásadným pre ňu bolo zistenie, že alkoholizmus je choroba. „Pochopila som, že muž nám to nerobí naschvál. Prestala som ho v hlave karhať, nadradovať sa nad neho, cítiť sa obeťou. Čím viac som sa rozumela sama sebe, tým viac som sa menila.“ Toto sa jej podarilo dosiahnuť za päť rokov. Už po prvých pár mítingoch však znovu nadobudla stratenú dôstojnosť. „Nedopustila som, aby muž na mňa alebo

NOTA BENE

01 2024

Téma

17

NOTA BENE

01 2024

Téma

16

na deti kričal alebo nám ubližoval. Prestala som mať z neho strach, ktorý bol dovtedy mojou najsilnejšou emóciou. Asi pochopil, že už nebudem žiť tak ako dovtedy, a pridal sa. Našiel si triezvosť.“

Po ôsmich rokoch, ktoré Táňa pravidelne chodí na stretnutia Al-Anon, hovorí, že skupina jej dala všetko. „Mám šťastný život. Naša rodina prestala byť šialená.“ Niekedy už to, že jeden člen začne prinášať uzdravenie, môže ovplyvniť životy ostatných v rodine. Táňa vysvetľuje, že to môže vyzeráť rôzne a je to tak v poriadku. Pozná ženy, ktorých partneri pokračujú v pití, ale ony si našli spôsob, ako s tým fungovať tak, aby ich to nenervovalo. Iné sa s partnermi-alkoholikmi po nejakom čase rozišli. „Je tam milión príbehov.“

Vždy naporúdzi

Takéto životné zmeny vyžadujú tvrdú prácu, ktorá je odstupňovaná práve v rokmi overených krokoch programu. Bolo by ťažké, možno až nemožné prechádzať nimi bez pomoci. Čím skôr si treba nájsť sponzorku alebo sponzora, ktorý je v skupine o trochu dlhšie a môže individuálne sprevádzať ozdravným procesom. Zároveň je oporou, na ktorú sa možno vždy obrátiť.

„U mňa to prebiehalo tak, že sme najskôr čítali Modrú knihu, základný

text Anonymných alkoholikov, aby som lepšie porozumela alkoholizmu ako chorobe,“ hovorí Táňa. Až potom sa dostala k plneniu jednotlivých krokov, ktoré sú akousi osobnou inventúrou. Zahŕňajú veľa písania, telefonovania, premýšľanie o dôvodoch minulého konania. „Mala som napríklad spísať hnevy na všetkých ľudí v mojom živote. Spomenúť konkrétne situácie – kto čo povedal, ako som sa pri tom cítila,“ približuje Táňa úlohu, ktorej sa venovala tri mesiace. Na záver mala ku každej situácii doplniť, ako k nej sama prispela. Buď to človek zbadá sám, alebo mu jeho sponzor, sponzorka pomôže, aby sa v tom našiel.

„Uvedomila som si, že som bola súčasťou problému. To, čo sa dialo, som umožňovala tým, že som ostávala,“ opisuje Táňa. „Mohla som odísť, ale obávala som sa, ako to zvládnem sama. Nechcela som prísť o ilúziu peknej rodiny. Bála som sa, aké to bude pre deti bez otca, ktorý im na jednej strane ubližoval, no bol aj dobrý a staral sa o nás.“

Aby to neskyslo

Po uvedení si svojich charakterových vád sa treba zamerať na ich opak. Ak je to sebaľútosť, nasleduje hľadanie toho, za čo možno byť v živote vďačný. Ak to bol hnev na deti, treba sa k nim

správať láskavo a trpezlivo. „Robíte to znova a znova, až sa nervové dráhy presmerujú a žiadaná reakcia sa stane samozrejmosťou. Je to ako zmena osobnosti, nové ja.“

Opäť tu pomáha podpora sponzora, dlhé rozhovory a telefonáty pri zaváhaniach či pochybnostiach. Táňa už tiež sponzoruje. Byť oporou je prínosné aj pre ňu. „Je to zázračné. Volajú mi vždy vo chvíli, keď sama potrebujem urobiť to, čo im radím.“

Program Al-Anon je o akcii. Od prvej chvíle si ľudia v skupinách berú služby. Niektorí umyjú šálky, iní nachystajú stoličky. „Mne za čerstva navrhli, nech zavolám nováčikom. Povedala som, že ja som predsa tiež nová, ale dostala som odpoveď: Nevadí, ty už máš za sebou päť mítingov. Zavolaj tej nešťastnej.“

Ľudia, ktorí sa na skupinách stretávajú, tvoria súdržné spoločenstvo, kde nehrá rolu majetok, spoločenské postavenie či to, kto má akú vieru. Dvanásť-krokový program je spirituálny, teda duchovný, ale nie náboženský. Víťania sú všetci bez rozdielu, aj ateisti. Možno z neho kedykoľvek odísť, ale mnohí tam zotrvávajú roky. Aj preto, aby prosperovali ďalším. „Moja sponzorka hovorí, že to, čo som dostala, musím odovzdať ďalej,“ hovorí Táňa. „Inak to vo mne skysne ako mlieko a bude to smrdieť.“

Som komediant

 Vladimír Kampf

Klaun je najdôležitejší článok cirkusového programu. Spája jednotlivé vystúpenia a vyplňa dlhšie pauzy. Absenciu klauna vraj ospravedlňuje iba smrť.

Nič, len kruhy. Vonkajšia hrana cirkusového sveta je poskladaná z kruhu maringotiek, karavanov, kamiónov a ťažkých návesov. Pod ich kruhovou ochranou stojí kruhové šapito, v ňom sú do kruhu usporiadané tribúny a lôže. Posledný kruh tvorí manéž. To je srdce sveta komediantov a artistov. Viac kruhov okolo seba má len tanečnica hula hop. Lenže tá nie je taká vtipná ako klaun.

Divadlo a šapitó

Odmala bol živé dieťa. Pchal sa na javisko, spieval pesničky, recitoval básničky. Zabával ľudí a tešil sa, keď sa naňho usmievali, aj keď sa mu smiali. Cirkusový klaun Mário Jung žije v hektickom kruhu cirkusových kruhov a obsluhuje jediný kolotoč cirkusu Aleš.

Práve si maľuje červené kruhy na líca. Narodil sa počas sezóny na štande (zastávke) v Prešove. Pochádza z dvoch najstarších českých cirkusových rodín. „Moja mama bola Berousková a môj otec Jung. Z matinej strany som z vetvy Berouskovcov povrazolezcov a z otcovej strany to bola okrem voľných rebříkov aj kopa ďalších artistických disciplín. Ja som to nikdy nerobil. Ale predsa len som vyrastal v umeleckej rodine. Za komunistov sme si nevedeli rady, do akej školy ma poslať. V tom čase v celom Československu cirkusová škola nebola.“

Čo s ním? Malý Mário mal ako druhák na základnej škole za sebou úspešný konkurz v Divadle na provázku, dnes Husa na provázku, v čase, keď v ňom vystupovali takí vzácní ľudia ako Bolek Polívka, Miroslav Donutil a kopa ďalších. „Účinkoval som v detskom štúdiu. Neskôr som urobil skúšky na brnianske hudobno-dramatické konzervatórium, kde som vyštudoval muzikálové herectvo. Mal som šťastie. Bola to škola, ktorá bola najbližšie tomu, čo robím teraz. Zo školy mám základy herectva a toho, čo v kruhu manéže potrebujem,“ zamýšľa sa.

Zvesená z klinca

Po škole išiel k otcovi, ktorý práve kočoval po Slovensku s pojazdným Varieté Centrum. „Dlhé roky som u neho účinkoval ako komik

a konferenciér. V deväťdesiatych rokoch prišla zlá doba pre cirkusy. Dal som sa na podnikanie a putoval s občerstvením z akcie na akciu. Predával som kebab, hranolky a štandardné festivalové občerstvenie. Hoci som veľa cestoval, nebol som spokojný. Našťastie, ak profesiu klauna zavesíš na klinec, keď ju z neho zvesíš, môžeš v nej plynule pokračovať.“

Nastúpil rovno k strýkovi, princípálovi cirkusu Aleš. Odvtedy je jeho súčasťou. V zime chodieval hostovať do nemeckých vianočných cirkusov. „Nemčina pre mňa nie je problém. Som komediant. Hneď potom, ako som sa náhodou narodil v Prešove, si ma rodičia odviezli do Nemecka, kde dostali angažmán. Boli sme aj v Poľsku a Maďarsku. Preto nemám problém s jazykmi. Zvládam tiež základy základných cirkusových jazykov taliančiny a španielčiny. Na cestách som bol až do základnej školy,“ spomína.

Program si vymýšľa sám. Hudobné číslo so zvončkami, do ktorého zapája divákov, zdedil po dedkovi. Ten ho vymyslel a dal vyrobiť zvončeky. „Robil ho aj môj otec. Teraz som na rade ja. Ostatné vystúpenia sú moje. Vystúpenie, pri ktorom sa vopchám do veľkého balóna, robím v Česku a na Slovensku jediný a prvý. Som balonman s príbehom. Príbeh sa snažím vkladať do každého vystúpenia. Nechcem, aby moje vstupy do cirkusového programu boli len nejaké bezduché pózy. Nie je to len o tom, aby sa ľudia smiali. Chce to nápad.“

Zábava v zábave

Najväčšia zábava je, keď sa počas zábavného vystúpenia udeje nečakané nejaká ďalšia. Pod cirkusovým stanom platí: Čím väčšia škodora dosť, tým väčšia zábava. „Žltý balón, do ktorého vlezím, si nafukujem do XXXL rozmerov. V priemere má skoro dva metre. Dýchať sa v tom dá, kyslíka je v ňom dosť. Horšie bolo, keď som sa medzi vystúpeniami zdržal pri prezliekaní a nestihol som balón nafúknuť naplno. Keď leziem do balónu, vzduch z neho uniká. Musím mať rezervu, ktorú som nemal. Keď mi ho kolega poďával spoza opony, videl som, že to nebude dobré. Pozreli sme sa s ko-

legom na seba, ja s hrôzou v očiach a on len pokrčil pleciami. Porad si...“

Čo čert nechcel, pri lezení do balónu sa Máriovi zaprela ruka o okraj a prišiel o ďalšiu dávku vzduchu. Ale séria katastrof neskončila. Po ruke sa mu „zasprajcovala“ aj päta. „Vyzeral som ako obrovská žltá uhorka, ktorá sa nedokáže ani veľmi hýbať. Kým mi balón úplne vyfučal, stihol som vystrčiť hlavu. To bolo moje jediné šťastie. Balón ma stiahol tak, že som sa z neho nemohol dostať. Skúsil som v strese improvizovať. Snažil som sa odrážať a robiť grimasy. Keď mi končila hudba, bol som taký vyčerpaný, že už som nedokázal vyskákať za oponu.“

Mário zostal ležať pred oponou a nevedel sa dostať za ňu. V zákulisí si všimli, že má problém. Jeden z artistov vbehol do manéže, že mu pomôže. Nepomohol. Keď videl bezmocnú žltú guču s vystresovanými očami išiel doslova do kolien a rehotal sa spolu s divákmi. Potom utiekol. Chvilu na to ho dobehol ratovať ďalší artista. Situácia sa opakovala. Výbuch smiechu. Nakoniec ho zachránil ktosi z technického personálu. Zatiahol ho do zákulisia ako mech zemiakov.

„Kolegovia artisti sa mi potom ospravedlňovali, že pohľad na mňa naozaj nezvládli, ale že to bolo moje vôbec najzábavnejšie vystúpenie,“ smeje sa Mário.

Mrzútov neberie

Cirkusový klaun zažíva aj príjemné prekvapenia. Vtiahnuť ľudí do kruhu manéže je podľa Mária psychologická záležitosť. Nedá sa vyberať spomedzi divákov naslepo. Klaun si vhodné „obete“ vyberá už pri vstupe pod šapitó, keď vozí deti na kolotoči. „Pozorujem ich, ako sa správajú. Nieкто môže byť sympaták, ale keď je tu s manželkou, s ktorou majú práve nejaké problémy a prichádzajú iba kvôli deťom, tak takému človeku sa musím vyhnúť, lebo je zablokovaný. S ním by som nepohol. Po ľuďoch sa pozerám aj počas predstavenia. Tí, ktorí tlieskajú a majú široké úsmevy, sú prístupní. Mrzútov neberiem. Ale aj napriek odhadom mi raz jedna slečna doslova ušla z orchestra, ktorý som zostavil. Ani som si to nevšimol. Nevedel som, kde je. Lu-

dia sa pučili od smiechu. Musel som vybrať inú.“

Najdôležitejšie je vraj nenechať nikoho dlho rozmýšľať. Musí to byť rýchlovka. Akonáhle začne divák hlbšie rozmýšľať, šanca, že vojde do manéže, je nižšia. „Keď už je v svetle reflektorov, je to dobré. Je dôležité hovoriť s nimi vľúdne a neponižovať ich. Robiť zábavu nedôstojným spôsobom nie je dobré. Humor musí byť inteligentný. Musím im dať najavo, že si viem robiť žarty zo seba, z nich a že spolu si to uijeme. Veľa ľudí za mnou chodí po predstavení a ďakujú mi za jedinečný zážitok. Že sa najprv báli a zrazu sa cítili skvele, aj keď šaškovali.“

Príjemné prekvapenie bolo, keď jedna slečna z hľadiska v rámci zábavy pridala k tomu, čo mala predviesť, salto. Mário zostal zaskočený. Ukázalo sa, že si vybral gymnastku.

Najlepšie cirkusové publikum je v Nemecku. Slováci sú tvrdší a je s nimi ťažšie pracovať. Pre klauna je to výzva. „Keby to bolo jednoduché, tak by ma to asi nebavilo. To by som bol ako pri nejakej výrobnej linke... Našťastie sme dobrý kolektív a zábavu si užívame aj mimo manéže.“

Uštipačné bolo, keď Máriovi do balóna, v ktorom skáče v manéži, nasypali kamaráti zo zákulisia detský púder. „Keď som doňho vliezol, zdvihol sa prach. Skákal som so zatvorenými očami a skúšal som nedýchať. Keď som vystrčil hlavu, bol som celý biely, ale konečne som videl a mohol dýchať.“

Mário Jung je samotár. Len raz mal v cirkusovom stane priateľku, s ktorou mali spoločné vystúpenie. „Je lepšie pracovať úplne sám, lebo keď sa ľudia rozídu, je to zlé. Veľmi zlé. A bolí to...“

1 Byť cirkusový klaun je vraj poslanie.

2 Túlavý život musí mať človek v krvi.

3 Do smiechu publika sa snaží dať srdce.

4 Mária Junga nikdy ani len nenapadlo, že by vymenil život v cirkuse za iný.

Príbehy za obrazom

Lucie Römer

Archív L. R.

Vojnu síce nezastavíme, ale úplne bezmocní tiež nie sme, hovorí naša spolupracovníčka Lucie Römer. V Kutnej Hore sa s kamarátkou Klárou venujú ženám z Ukrajiny.

Na panvici prská olej a zelenina sa farbí dozlatista. Okolo sporáka stojí kruh žien. Tu prispú korenie či soľ, tu otočia mäso. Veselo sa rozprávajú, popíjajú víno. Občas však stíchnu, a potom sa ozve: „Ako sa, prosím ťa, po česky povie, keď niekto z niečoho pomaly odpája?“ Z pätnástich prítomných kuchárov nevedela väčšina pred dvomi rokmi po česky ani pozdraviť. Ani to nepotrebovali. Žiadnu z nich by v tom čase ani nenapadlo, že sa niekedy stretneme. Že sa vydajú na cestu do neznáma, na cestu, ktorá bolí. Ktorú nechceli. A ktorú sa im s kamarátkami snažíme už rok a pol spríjemniť.

Keď vypukla vojna na Ukrajine, cítila som strach a hnev. Obe emócie umocňoval veľký pocit bezmocnosti. V Kut-

nej Hore v Česku, kde bývam, vzniklo jedno z prvých integračných centier na pomoc ľuďom, ktorí pred Putinom ušli. A ja som si uvedomila, že vojnu síce nezastavím, ale úplne bezmocná tiež nie som. Pomáhala som v centre ako dobrovoľníčka. S manželom sme previezli do Nemecka ženy s hromadou mačiek a psov. Začali sme zbierať peniaze.

Tvorbou proti frustrácii

Keď som chodila naším dvadsaťtisícovým mestom, kam zrazu pribudli dve tisíce Ukrajincov, stretávala som unavené ženy, ktorým ramená sťahovali čerstvé zážitky. Hovorila som si, že treba urobiť viac. Aspoň o trochu. Mesto sa im snažilo pomáhať, aj cirkvi

a neziskovky, nápor bol však veľký a Ukrajinkám dlho chýbalo napríklad miesto, kde by sa mohli pokojne stretávať. A kontakt s niekým, pre koho nebudú len číslom v poradovníku.

Napadlo nás inšpirovať sa u susedov a skúsiť usporiadať arteterapie pre Ukrajinky v Kutnej Hore. Napojili sme sa na neziskovku Europamaidan Leipzig a spojili sme sa s jej arteterapeutmi.

„Nie som schopná zariadiť tank či politickú pomoc, ale môžem si vypočuť ich príbehy, ponúknuť oddych od každodenného boja, ľahkú terapiu a odpočinok,“ vysvetľuje svoju počiatočnú motiváciu Klára.

Prvé kontakty išli cez miestnu adaptačnú detskú skupinu. Keď sme mamičkám detí, ktoré do nej chodili, s Klá-

rou ponúkli možnosť na chvíľu vypnúť, rady prijali. Prvé stretnutia prebiehali pozvoľna, cez prekladateľa. Nikoho sme do žiadnych hlbokých vyznaní netlačili. „Viete, mne stačí, že na chvíľu môžem nemyslieť na to, čo sa deje doma,“ povedala vtedy jedna z účastníčok.

Aby mohli ženy vypnúť čo najviac, zabezpečili sme vždy paralelný program a stráženie pre deti. Dávali sme si záležať na tom, aby sme sa stretávali v peknom prostredí a dali si spolu aj niečo dobré pod zub.

Rozpustená bezmocnosť

Smútok a frustráciu sme spoločne začali rozpúšťať v akvareloch, keramike či tuši. A medzi ťahmi štetcom sa začali rysovať tie najpestrejšie príbehy. Niekedy len poznámka „mám muža na fronte“. Inokedy príbeh Katji, ktorej dom vzbĺkol práve, keď bola v sprche. „Vybehla som von len v uteráku, všetko mi zhorelo.“ Keď prešiel prvý šok, posadila syna do auta a vyrazila na západ. Bývalá majiteľka baru a vizážistka tu rok pracovala ako upratovačka. Nedávno ju však zdravotné problémy prinútili vrátiť sa späť na Ukrajinu.

Nada z Kyjeva išla do Kutnej Hory naisto. Pred pár rokmi ju ešte ako no-

vinárka navštívila v rámci turistického výletu. „Keď vypukla vojna, nevedela som, kam ísť. Potom som si spomenula na toto krásne mesto. Navyše som tu mala kamarátku, vedela som, že sa aspoň trochu dohovorím, tak som sadla na vlak a išla s dcérou sem,“ spomína.

Ďalšia Kyjevčanka, Alina, bola dlhé roky ženou v domácnosti. Varila, chodila na prechádzky so psom, no nebola úplne akčný typ. Aj keď predtým nebola v zahraničí, strach o takmer plnoletého syna, že by musel narukovať do armády, ju prinútil nájsť netušenú odvahu zbraň syna i psa a vydať sa do neznáma. Z obáv, že by syna predsa len niekto nejak o dviedol, sa ľuďom vyhýbala rok a pol po príchode. Naše kuchárske stretnutie bolo prvou príležitosťou, keď sa odvážila svoju dočasnú pevnosť v Kutnej Hore opustiť a vyraziť medzi ľudí. „Poznám pani Zuzanu, prehovorila ma, aby som išla s ňou,“ hovorí a miesi cestu na svoju prvú knedľu v živote. „Je veľká úľava stretnúť ďalších ľudí, ktorí pochádzajú z Kyjeva,“ usmieva sa nesmelo.

Stáva sa, že práca s hlinou alebo nejaká narážka v obraze, ktorú si Klára všimne, zrazu uvoľnia emócie. Občas si poplačeme, veľa sa však nasmejeme. Napríklad keď Natalia, pani, ktorá pracuje

ako krupierka, zdieľala video z výletnej lode, plnej fešných animátorov. Väčšina stretnutí sa už zaobíde bez prekladateľa. Využívame ho len na tie najhlbšie zdieľania či odbornejšie prednášky. S Klárou sme založili vlastný spolok, ktorý teraz naše stretnutia zastrešuje.

Knedľa niťou

Skupinové stretnutia teraz striedajú aj čisto priateľské pozvania. Napríklad na oslavu narodenín alebo k nám domov na grilovanie. S niektorými ženami si píšeme napríklad aj počas ich návštev doma na Ukrajine. „Pre mňa sú cenné nielen stretnutia, ale aj to, že viem, že tu ste. Že sa na vás môžem bez pocitu trápnosti obrátiť s prosbou o pomoc aj v iných oblastiach,“ hovorí Naďa. Keď sa vrátila po niekoľkých mesiacoch doma naspäť do Kutnej Hory, nie je jej zatažko napríklad priznať, že by potrebovala dozariadovať byt, zdieľať prosbu o pomoc s hľadaním práce a podobne.

Naše ženy dlho rozprávali, že by chceli ísť na výlet alebo absolvovať kurz varenia. A tak sme do aktuálneho grantu od Nadácie Via zaradili aj kuchárske workshopy. Hneď na prvom sme sa pustili do sviečkovej omáčky s knedľou. Prvýkrát sme si k tomu otvorili víno. Kým deti stavali vo vedľajšej miestnosti vlakové rýchlodráhy a zdobili vafle šla- hačkou, prišla reč na obavy o rodičov, ktorí bývajú v ostreľovaných oblastiach, o to, ako vyjdú z novo nastavených dávok v Česku a podobne. „Pre mňa sú tie stretnutia jednou z mála možností odpočinku. Keď navyše viem, že dcére doprajem obohacujúce popoludnie, cítim sa ešte lepšie,“ hovorí Naďa.

„Oceňujem, že na workshopoch hovoríme po česky. Vždy panuje veselá a príjemná atmosféra. Dozvedám sa veľa nových vecí, baví ma maľovať rôznymi technikami a variť,“ hovorí Olena a so smiechom skúša prvýkrát v živote krájať knedľu niťou. Sviečková sa vydarila a už plánujeme, ako na jar urobíme workshop ukrajinskej kuchyne pre Česky.

V našom dvadsaťtisícovom meste dnes žije asi tisíc Ukrajincov. Domov sa vrátilo aj veľa z „našich“ žien. Iné odišli inam, napríklad do Talianska. Jadro však zostáva a pridávajú sa stále nové tváre. Strach a hnev kvôli udalostiam na Ukrajine cítim stále. Bezmocnosť už nie.

Poznámka: Naše stretnutia sú dôverné, preto sme mená účastníčok zmenili.

Dokonalá guľa

  Jana Čavojská

Teoretický fyzik Samuel Kováčik skúma svet pomocou rovníc. Založil a vedie projekt Vedátor na popularizáciu fyziky.

Fyzika ho dostala svojou podivnosťou. V šiestom ročníku osemročného gymnázia, keď mal asi šesťnásť, dostal dve knižky: o čiernych dierach a o kvantovej fyzike. Veci v nich boli také divné, že mu pripadali vymyslené. Povedal si, že by bolo zaujímavé ich študovať. No vtedy bol presvedčený, že fyziku robia iba géniovia.

A nerobia?

Išiel som ju študovať s obavami, že do toho prostredia nepatrím, že je to len pre géniov. No zistil som, že sa to dá „odmakat“. Na vysokú školu nemusíte ísť ako hotový fyzik. Stačí byť priemerný stredoškolák s nadšením pre vec.

Kam sa poznatky o čiernych dierach posunuli, odkedy ste o nich čítali prvú knihu?

Doteraz je to moja srdcovka. Vo výskume som sa začal venovať niečomu inému – kvantovej štruktúre priestoru – ale má to drobný presah do témy čiernych dier. Ešte pred pár desaťročiami si nezanedbateľná časť vedeckej komunity myslela, že neexistujú. Že je to len taký matematický výmysel. Prvý dokonalý, nepriestrelný dôkaz o ich existencii sme dostali pred menej ako desiatimi rokmi. Zachytili gravitačné vlny z ich zrážky.

Majú tvar kruhu?

Sú to dokonalé gule, ak nerotujú. Keď začnú rotovať, tak sa trochu sploštia. Toto máme potvrdené už aj pozorovaniami, lebo dve čierne diery sa podarilo odfotiť. Veľmi presne zodpovedali tomu, čo sme očakávali na základe teórie. To je veľmi pekné. Lebo prvé odhady toho, ako by mohli vyzeráť čierne diery a ich okolie, ktoré je horúce a svieti, vznikli ešte v časoch, keď počítače ešte neboli také

bežné. Prvá vizualizácia čiernej diery vznikla tak, že ju výskumník Jean-Pierre Luminet vybodkoval na papier. Fotka čiernej diery vyzerá veľmi podobne vtedajšiemu odhadu. Takže obraz sa spresnil, ale hrubé rysy boli známe už dlho.

Ale známe boli vďaka matematickým výpočtom, nie vďaka reálnym pozorovaniam.

Áno.

Nikto ich nikdy nevidel, ale verilo sa, že existujú... Pripomína to náboženstvo.

Je to trochu silnejšie ako náboženstvo. V strede našej galaxie je supermasívna čierna diera. Donedávna sme ju nevideli. Ale videli sme veci, ktoré ju obliehajú. Vidíme, že hviezda letí nejakým smerom a zrazu sa prudko stočí, ako keby musela obletieť okolo niečoho hmotného. Na základe toho, ako hviezdy menili svoju dráhu, sme vedeli odhadnúť, aká veľká a ťažká asi musí byť. Takže sme mali veľa pomerne silných nepriamych dôkazov. Pred súdom by to bol hotový prípad. Chýbal síce priamy kamerový záznam, ale všetky nepriame dôkazy nasvedčovali tomu istému. A to sa naozaj potvrdilo, keď odfotili supermasívnu čiernu dieru. Kým existovali iba nepriame dôkazy, mohol niekto povedať nejaké exotické vysvetlenie. No po zachytení gravitačných vln a odfotení čiernej diery posledné výhrady padli.

Odfotili čiernu dieru v čiernom vesmíre?

Čierne diery sú v skutočnosti jedným z najenergetickejších zdrojov žiarenia. Nie samy osebe. Vplyvom gravitácie na ne pomerne veľkou rýchlosťou padá hmota, trením sa zohrieva a potom začne žiariť. V sme-

re severného a južného pólu čiernej diery vznikajú aj výtrysky. Veľká časť hmoty, ktorá do nej takmer spadla, je vyvrhnutá. Z padajúcej hmoty vzniká okolo čiernej diery takzvaný akrečný disk. Na fotke vyzerajú ako čierna prázdnota a okolo zdeformovaný obraz akrečného disku. Problém je, keď hľadáme malú čiernu dieru. Tá nemusí byť obklopená materiálom, ktorý by ju zvýraznil. Je to naozaj čierne na čiernom. Ale svojou veľkou gravitáciou ohýbajú čierne diery časopriestor. Ten potom pôsobí ako šošovka. Takže čierne diery sú spozorovateľné vďaka svojim vplyvom na okolie. Nemusíme ich vidieť. Podľa ich okolia vieme, kde sa nachádzajú.

Má čierna diera uprostred našej galaxie meno?

Sagittarius A. Spolu so svojím okolím tvorí významný celok. Keď ju chceme nájsť na oblohe, pozrieme sa na Sagittarius a potom treba ešte veľa, veľa zoomovať, aby sa objavila. Toto meno zdedila. Čierne diery sa často nachádzajú v strede galaxií, tak ich označujeme podľa názvu galaxií. Menšie čierne diery, ktorých existenciu dokážeme určiť napríklad prostredníctvom gravitačných vln, sa pomenúvajú katalógovo. Drvivá väčšina objektov na oblohe má katalógové meno. Podľa dátumu objavenia, teleskopu, ktorý ich objavil a podobne. Len v našej galaxii sú miliardy hviezd. Keby sme mali všetky pomenovať pekným názvom, došli by nám pekné názvy pomerne skoro. Pekné názvy majú hlavne objekty viditeľné voľným okom, ktoré ľudia skúmali odnepamäti. Ako napríklad Severka. Ďalšie sa pomenúvajú na počesť výskumníkov alebo po ľuďoch, ktorí ich objavili. Drvivá väčšina má však katalógové meno. Je to veľmi praktické. Podľa katalógového

mena viete, kde si o objekte dohľadať viac informácií.

Ako sa dá skúmať čierna diera z kancelárie na fakulte, ako je táto vaša?

Som teoretický fyzik. Skúmam svet pomocou rovníc. Výhoda je, že to môžem robiť odkiaľkoľvek. Kvantovú štruktúru priestoru skúmam tak, že zoberiem známe fyzikálne rovnice a zisťujem, ako by sa zmenili, ak by sa priestor z niečoho skladal. Ak by mal nejakú zrornosť. Zisťujem aj, či by fyzika takúto zmenu prežila. Čiže mojou úlohou je hrať sa s rovnicami. Kým sa dá, metódou pero – papier, keď sa už nedá, tak zapojiť počítač a vyžmýkať z neho nejaké výsledky.

Naozaj fyzik súčasnosti používa najčastejšie pero a papier?

Máme aj experimentálnych fyzikov, ktorí musia výpočty overovať. Tým už hrozí poranenie elektrickým prúdom, tekutým dusíkom a podobne. Ale toto je trend vo fyzike od jej začiatkov. Časť ľudí skúma hlavne rovnice. Napríklad Maxwellov posuvný prúd bol objavený tak, že Maxwell sa pozrel na rovnice a nepasovali mu matematicky. Je to zvláštne, povedal si, ale matematická konzistencia vyzerá ako solídny princíp, takže musím modifikovať svoje rovnice tak, aby boli matematicky konzistentné. A objavil nový fyzikálny jav. Neptún objavili tak, že nesesedel pohyb Uránu s rovnícami. Keďže rovnice vyzerali solídne, vysvetlením bola ďalšia planéta za Uránom. Objavili ho teda matematikou a potvrdili teleskopom.

Je pre vás cieľom vašej práce nejaký nový fyzikálny objav? Alebo čo je cieľom práce fyzika?

V princípe by malo byť naším cieľom niečo také. Veda funguje tak, že existuje niekoľko vysvetlení problému a len jedno z nich je správne. To znamená, že ostatné treba vylúčiť. Myslím si, že za vedeckú prácu by sa malo považovať aj vylúčenie niektorých možností. Síce to nevedie k objavu, ale je to extrémne dôležité. Aj keby som vo vedeckej komunite plnil len túto funkciu, mohol by som s tým byť spokojný. Na druhej strane, samozrejme, že by som chcel urobiť dôležitý objav. To je motivácia, ktorá človeka ráno vyženie z postele. Napríklad v kvantovej štruktúre priestoru sa začínajú

rysovať nejaké možné astronomické dôkazy. Dlhú dobu bola podobne ako čierne diery považovaná za nepozorovateľnú. Robím teraz na tom. Ak doložím dielik do mozaiky, z ktorej sa postupne vyskladá celý obraz, budem so sebou veľmi spokojný.

Ako teda asi vyzerá kvantová štruktúra priestoru?

To netušíme. Ale ak mám nájsť nejaké prirovnanie, mohol by to byť napríklad polystyrén. Keď sa naň pozrieme z diaľky, vyzerá ako dokonalá biela hladká plocha. Keď sa k nemu priblížime, uvidíme malé guľičky. Myslím si, že to isté platí o našom priestore. Vyzerá byť dokonale hladký a môžeme sa v ňom pohybovať. Ale keby sme si ho veľmi priblížili mikroskopom, videli by sme nejakú štruktúru. Samozrejme, je to len hypotetické, mikroskop je na niečo také technologicky nereálny. No polystyrén má štruktúru, takže keď po ňom buchne, šíria sa v ňom nejaké vlny. Ich rýchlosť závisí od veľkosti guľičiek polystyrénu. Podobne teraz skúmame svetlo, ktoré sa šíri prázdnym priestorom. Či je citlivé na nejakú štruktúru. Či napríklad záblesk svetla, ktorý vznikol na opačnom konci vesmíru a letel k nám miliardy rokov, zmenil na niektorej vlnovej dĺžke svoju rýchlosť. Či niektoré vlnové dĺžky dorazia do cieľa skôr ako iné. Keby sa to podarilo potvrdiť, bolo by to podľa mňa veľkolepé.

Je pravda, že vo vesmíre má veľa telies tvar gule?

Veľa objektov je guľatých a veľa ich rotuje. Keby mi niekto povedal: Vybral som pre teba vo vesmíre náhodný objekt, ktorý má veľkosť aspoň toľko a toľko, tipni si, aký má tvar, môj prvý tip by bol guľa. Druhá vlastnosť, ktorú by som si o ňom tipol, by bola, že rotuje, a tretia, že nemá veľký elektrický náboj. Že je plus-mínus neutrálny. Takže niektoré veci sa vo vesmíre opakujú pomerne často. No každá hviezda je v niečom unikátna. Niektoré si môžu byť veľmi podobné, ale dvojičky neexistujú.

Aj v mikrosвете je guľa typická?

Veľké veci sú guľaté kvôli tomu, že ich vyhladí gravitácia. Pri malých veciach je však gravitácia veľmi slabá sila. Atóm vodíka má v istom zmysle guľatý tvar, ale nie kvôli tomu, že by ho vyhladila gravitácia. Súvisí to

s kvantovou mechanikou. Guľatosť je v niečom dokonalá. Iné tvary sú zložené. Nevieme, aký tvar a veľkosť má elektrón. Je taký malý, že sa nám to ešte nepodarilo zmerať. Ale ak by mal mať nejaký tvar, guľa je najlepší tip.

Hovorili ste, že fyzika sa dá naučiť. No existujú aj geniálne mozgy, ktoré rozumejú fyzike lepšie ako iní? Napríklad Einstein?

Einstein neprišiel na veci, ktoré by nedokázal objaviť nikto iný, vďaka vysokému IQ. Skôr dokázal rozmýšľať iným spôsobom. Mal dobré abstraktné videnie a často pracoval s myšlienkovými experimentmi. Vedel si predstaviť absurdnú situáciu a opísal ju fyzikálne korektne. Dokázal rozmýšľať o celom komplexe problémov naraz a pozrieť sa na to, ako do seba zapadajú. Pripodobňujem to k hudobníkom. Raz za generáciu sa narodí niekto, kto redefinuje žáner. Ale 99 % hudobníkov nepotrebuje redefinovať žáner na to, aby robili dobrú hudbu a niečím prispeli svetu. Vo vede je to rovnako. Stať sa jedným z tých 99 % je zvládnuteľné. Z každého nebude ďalší Einstein, ktorý vyvolá revolúciu v štyroch oblastiach naraz, ale je dobré vytriezvieť z takýchto ambícií. Lebo to sa už vo fyzike takmer nedeje. Progres stojí oveľa menej na pleciach jednotlivcov a oveľa viac je to distribuovaná snaha veľkej komunity.

Čo sa zmenilo?

Kvantovú mechaniku kedysi rozbehlo dvadsať ľudí. Dnes by to bolo oddelenie jedného pracoviska. Keď v CERN-e v urýchľovači častíc objavili Higgsov bozón, na výskume pracovali tisíce ľudí priamo asociovaných s CERN-om a ďalší robili výskumy užitočné pre tento objav. Je prakticky nereálne, aby Higgsov bozón objavil jeden človek. Alebo aby si jeden človek postavil teleskop ako kedysi Galileo. Dostupnejšie otázky fyziky boli zodpovedané. Teraz pracujeme na čoraz zložitejších problémoch. Progres sa spomalil, lebo treba poskladať dokopy veľa drobných dielikov.

Máme aj dnes fyzikov, ktorých by sme mohli prirovnať k Einsteinovi?

Je veľa vynikajúcich fyzikov. Ak by žili v Einsteinovej dobe, je možné, že by dosiahli podobne veľkolepé výsledky. Napríklad Ed Witten má schopnosť

spájať zdanlivo rozdielne veci dokopy, a keby žil pred sto rokmi, pamätali by sme si ho ako velikána. Sú dva režimy myslenia: ísť rigorózne podľa matematických pravidiel a urobiť na prvý pohľad blbosť, ktorá nakoniec dáva zmysel. Občas sa objaví správa, že niekto dokáže prenásobiť dve dvadsaťciferné čísla z hlavy a že to bude ďalší Einstein. Ale to nie sú ľudia, z ktorých budú ďalší Einsteinovia. Sú dobrí v mechanických činnostiach, ale nie v abstraktno-kreatívnych činnostiach, ktoré z Einsteina spravili Einsteina.

Pôsobili ste aj v Dubline. Môžete porovnať, kde je oproti zahraničiu veda u nás? Zvykneme sa často podceňovať, ale zrejme máme relevantné výsledky.

To, čo treba podceňovať, je podpora, ktorú dostávame. Slovenská veda je podfinancovaná. Veľa dobrých projektov nedostane podporu a tím, čo ju dostanú, neumožňuje oveľa viac ako pokryť náklady na chod. Je napríklad veľmi ťažké získať financovanie na doktoranda zo zahraničia. Pritom je to dobrá a nie taká vysoká investícia. Je to človek, ktorý vie učiť, môže získať veľký grant alebo založiť start-up, ktorý vygeneruje veľa peňazí. Podľa štúdií o návratnosti vedy a výskumu sa za každé investované euro vráti po desiatich až dvadsiatich rokoch v priemere sedem až pätnásť eur. My máme

veľa šikovných ľudí. No nedávame im peniaze. Časť z nich zostane a robí vedu aj napriek tomu, časť odíde za hranice a funguje sa im v mnohých ohľadoch oveľa lepšie. A po rokoch sa môžeme diviť, že Česko má rozbehnutý vesmírny program a my nie. Zlepšenie financovania vedy by nám budovalo lepšiu budúcnosť. Ale my šetríme na dlhodobých projektoch na úkor krátkodobých nesystémových podpôr.

Prečo ste začali s Vedátorom?
V Írsku mi chýbalo učenie. Pravidelné rozprávanie o vede. Urobil som facebookovú stránku Vedátora. Najprv som tam písal krátke články, pred štyrmi rokmi som rozbehol podcast, potom prišli živé prednášky. Považujem za dôležité, aby sa o vede rozprávalo. Pre vedcov a vedkyne je zas dôležité prezentovať svoj výskum. A pre ľudí je veda užitočná, lebo skúma svet kritickým a efektívnym spôsobom a povznáša nás. Keď premýšľame o pôvode života alebo povahe hviezd, robí to naše životy lepšími. Viac si užívame tento svet. Mal som pocit, že na Slovensku sa robí málo popularizácie vedy. Nakoniec Vedátor pritiahol veľa ľudí, ktorí ho sledujú.

Prečo ste začali s Vedátorom?

V Írsku mi chýbalo učenie. Pravidelné rozprávanie o vede. Urobil som facebookovú stránku Vedátora. Najprv som tam písal krátke články, pred štyrmi rokmi som rozbehol podcast, potom prišli živé prednášky. Považujem za dôležité, aby sa o vede rozprávalo. Pre vedcov a vedkyne je zas dôležité prezentovať svoj výskum. A pre ľudí je veda užitočná, lebo skúma svet kritickým a efektívnym spôsobom a povznáša nás. Keď premýšľame o pôvode života alebo povahe hviezd, robí to naše životy lepšími. Viac si užívame tento svet. Mal som pocit, že na Slovensku sa robí málo popularizácie vedy. Nakoniec Vedátor pritiahol veľa ľudí, ktorí ho sledujú.

Hovorია vám, že ste im dokázali priblížiť fyziku, ktorej sa predtým báli?

Samuel Kováčik (34)
Teoretický fyzik, dizertáciu získal na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského, kde dnes spolu s Masarykovou univerzitou pôsobí. Štyri roky bol na Dublinskom inštitúte pokročilých štúdií, kde získal výskumný grant od Írskej výskumnej nadácie. Vo výskume sa zaoberá modifikáciami kvantovej mechaniky, numerickými simuláciami a maticovými modelmi. V roku 2016 založil projekt Vedátor na popularizáciu fyziky. Dodnes v ňom píše veľkú časť textov, robí väčšinu obrázkov, nahráva a edituje Vedátorský podcast, chystá Vedastorky, spravuje web vedator.space a sociálne siete.

Často počúvam: na strednej som neznášal fyziku a zrazu som zistil, že je veľmi zaujímavá. Teší ma, že ľudia hovoria, aká je fyzika pekná. Ale mrzí ma, že si zo strednej školy odniesli mizerný dojem. Musím povedať, že môj nebol lepší. Je veľká škoda, že odchádzame zo škôl znechutení z fyziky, chémie, biológie.

Čo najdôležitejšie naučila fyzika vás?

Každý z nás sa na svete vyskytne úplnou náhodou. Variabilita genetického kódu je taká, že už o jednu spermiu vedľa by som bol úplne iný človek. Keby sa moji rodičia nestretli a stretli by iných partnerov, tak by som to vôbec nebol ja, ale niekto úplne iný. Keď sa nad tým zamyslíme, tak naša existencia znamená, že sa museli stretnúť naši rodičia, predtým ich rodičia, predtým rodičia rodičov a tak ďalej. Šialená pyramída. Keby sme vymenili jeden jediný dielik, už by sme neboli tým istým človekom. Takže každý z nás je enormná náhoda. Nebudeme tu navždy, ale väčšina tu nebola nikdy. Ani sa nenarodili. My sme ten extrémne privilegovaný malý zlomok. Frflať na to, že stojíme v zápche, je obrovská nevďačnosť. Lebo tí ostatní netrčia nikde. Trčia mimo našej existencie. Vedecké poznatky mi pripomínajú, že mám byť vďačný za veci, ktoré mi zovšedneli, ale sú to zázraky.

NOTA BENE

01 2024

Rozhovor

NOTA BENE

01 2024

Rozhovor

Jana Krajčovičová (vľavo) a Alena Vachnová.

NOTA BENE

01 2024

Téma

28

Plán pre odmietaných

Jana Čavojská

Bývanie je pre ukončovanie bezdomovectva absolútne nevyhnutný a prvý krok. Nadácia DEDO ponúkla v priebehu troch rokov prenájom stotridsiatim ľuďom v bytovej núdzi.

Tridsaťpäť rodín v bytovej núdzi, to je okolo stodvadsať ľudí, získalo do prenájmu byt v rámci housing first projektu košickej Nadácie DEDO. Tá už od roku 1997 spúšťa nové typy intervencií na pomoc rodinám bez domova. „Prístup housing first funguje vo svete už takmer štyridsať rokov a dáta hovoria, že je to najefektívnejší prístup k ukončovaniu bezdomovectva,“ hovorí predsedníčka správnej rady nadácie Alena Vachnová.

Narodené bez domova

Nadácia DEDO sa sústreďuje na pomoc rodinám s deťmi. „Naším cieľom je zabrániť tomu, aby kvôli bezdomovectvu alebo bytovej núdzi boli deti vyňaté do náhradnej starostlivosti,“ pokračuje Alena. „Problémom bezdomovectva v Košiciach je, že je do veľkej miery chronické. To znamená, že trvá aj viac ako desať

rokov. Máme deti, ktoré sa do bezdomovectva narodili.“

Rodiny bez domova bývajú útulkoch alebo v rôznych prístreškoch či chatkách. Kým v útulkoch sú hlavne matky s deťmi, v neformálnych osídleniach na kraji mesta alebo v priemyselných zónach registrujú sociálni pracovníci viac rodiny s oboma rodičmi. Zarážajúce je, že hoci mnohí z rodičov pracujú a v niektorých rodinách majú zamestnanie dokonca obaja rodičia, aj

tak si nedokážu zaplatiť nájom. V Košiciach sú ceny veľmi vysoké, no často je prekážkou väčší počet detí a etnicita.

V roku 2021 zrealizovala Nadácia DEDO v spolupráci s mestom Košice a takmer sto dobrovoľníkmi registračný týždeň pre rodiny s deťmi bez domova alebo v bytovej núdzi. Teraz majú databázu 310 rodín. Postupne sa im snažia sprostredkovať štandardné bývanie. Pôsobia ako sociálna nájomná agentúra. Prenajímajú si byty a rodiny sú u nich v podnájme alebo sprostredkujúvajú prenájom bytov priamo rodinám. Rodiny v bývaní dostávajú sociálno-psychologickú podporu od tímu ľudí, v ktorom je psychológ, sociálna pracovníčka, právnička, zdravotná sestra a peer pracovníčka. Ak je to potrebné, môžu od nadácie získať aj príspevok na bývanie.

Zaujímavý paradox

Chvíľu trvalo získať si dôveru prenájomiteľov ochotných poskytnúť byty rodinám bez domova. „Benefity, ktoré ponúkame, však začnú byť našim prenájomiteľom veľmi rýchlo zjavné,“ vysvetľuje Alena. „O byty sa do veľkej miery staráme. Pomáhame rodinám, aby ich využívali dobrým spôsobom, podporujeme dobré susedské vzťahy, garantujeme platenie nájomného. Okamžite riešime všetky problematické situácie.“

Nadácia DEDO sa zapojila do pomoci ľuďom z Ukrajiny. Ukázal sa pritom zaujímavý paradox: cez integračné centrum, ktoré v Košiciach spolu s ďalšími organizáciami prevádzkuje, našli prenájom pre viac ako tristo rodín. Alena je presvedčená, že sa to podarilo vďaka príspevku na bývanie, ktorý štát poskytuje odídencom z Ukrajiny. „Táto skúsenosť nám potvrdila, že s dobrými systémovými nástrojmi nemôže byť v meste ako Košice problém nájsť vyhovujúce bývanie pre tristo rodín v bytovej núdzi. Potrebujeme akurát systém podpory pre tých najzraniteľnejších.“

Bezpečie a súkromie

Pred tromi rokmi prišli do desiatich bytov prvé rodiny. Inštitút pre výskum práce a rodiny s nimi počas nasledujúcich dvoch rokov realizoval kvalitatívny výskum. Pýtal sa v ňom, ako vnímajú zmenu vo svojom živote, ktorú im bývanie prinieslo. Chválili si hlavne pocit bezpečia a súkromia. Ten nezažívali už dlho. Ďalej to, že si sami

môžu nastaviť svoj režim fungovania. Keď konečne nadobudli pocit domova, mohli s nimi sociálni pracovníci začať riešiť ďalšie veci, ako prácu, vzdelávanie detí, krúžky či obnovu vzťahov v širšej rodine.

Alena vysvetľuje, že mnohé rodiny predtým dlho žili v útulkoch a boli zvyknuté na fungovanie v rámci daného režimu. Pri zabývaní sa potrebujú ľudia niekedy pomôcť s technikou, akú predtým nemali, ale napríklad aj ukázať nové možnosti trávenia voľného času oproti útulku alebo neformálnemu osídleniu. „Vidíme, že bývanie je pre ukončovanie bezdomovectva absolútne nevyhnutný a prvý krok. Nie niečo za zásluhu. Následne môžeme pracovať na všetkom, čo rodina potrebuje.“

Napríklad zamestnanie. Práve sme s Alenou Vachnovou a Janou Krajčovičovou v dielni Dorka bags v Prešove. Z nepotrebných reklamných bannerov šijú tašky, ruksaky, crossbody, obaly na dokumenty, multifunkčné podložky a rôzne ďalšie výrobky. Tento materiál je pestrofarebný. Každý kus je vďaka tomu iný a originálny. Navyše je takmer nezničiteľný, dá sa umývať a prať. Predávajú ich vo vlastnom e-shope, ale ponúkajú aj firmám výrobu čohokoľvek na zákazku.

Dielňa ako test

Projekt Dorka bags, ktorý zamestnáva štyroch ľudí na plný úväzok, spoluvedie Jana Krajčovičová. „V dielni sme si otestovali, ako by malo vyzeráť prostredie na zamestnávanie ľudí zo znevýhodneného prostredia, aké majú potreby, aké sú požiadavky pre zamestnávateľa,“ vysvetľuje. Skúsenosti majú ďalej slúžiť v projekte agentúry podporovaného zamestnávania. Prostredníctvom nej sa v Dorka bags snažia dostať ľudí na otvorený trh práce, k bežným zamestnávateľom. „Pôsobíme ako sprostredkovateľ, chceme vystupovať aj ako pracovný kouč pre zamestnanca a podpora pre zamestnávateľa,“ pokračuje Jana.

Začali tým, že sa stovky ľudí bez domova opýtali, čo by chceli robiť, aké prekážky vnímajú pri získaní zamestnania, aké dosiahli vzdelanie, aké sú ich ďalšie ciele. „Takto sme získali databázu ľudí. Kolegyňa pre nich vyhľadávala pracovné ponuky a obvolávala prípadných zamestnávateľov. Vytipovala aj firmy ochotné zamest-

návať takýchto ľudí.“ Cieľom projektu je vytvoriť platformu spolupracujúcich zamestnávateľov. A nájsť spôsob spolupráce s nimi. Lebo v klasickom zamestnaní nemusí byť prostredie také tolerantné a flexibilné.

Zraňujúca skúsenosť

Jana hovorí, že u nich dostane každý nekonečne veľa šancí. Rátajú napríklad s tým, že kým si zvykne, bude možno meškať do práce. „Títo ľudia možno nemajú vzdelanie, možno nemajú pracovnú históriu, kariéru, lebo na to nemali podmienky. Ale majú iné schopnosti, ktoré môžu byť pre zamestnávateľa prínosné.“ V Dorka bags plánuje vytvoriť fluidný model práce. „Nebudeme prispôbovať ľudí práci, ale budeme vymýšľať prácu podľa toho, čo ľudia dokážu.“ V USA má tento prístup aj názov, princípy a pravidlá. Volá sa Individual Placement and Support.

Na tento rok majú v Prešove a Košiciach ešte jeden veľký plán: rozbehnúť zdravotno-sociálne služby. Tím lekárov, zdravotných sestier a psychológov, ktorí budú poskytovať starostlivosť spolu so sociálnymi pracovníkmi v teréne aj v ambulancii. Mnohé rodiny bez domova totiž nemajú prístup k zdravotnej starostlivosti a nedostávajú všetky sociálne služby, ktoré by potrebovali. Takéto multidisciplinárne tímy dobre fungujú napríklad v USA a Spojenom kráľovstve, ale objavujú sa už aj v Maďarsku či Česku. Podľa Aleny sú potrebné aj kvôli tomu, lebo ľudia bez domova často nedôverujú systému služieb ani druhým ľuďom. „Deje sa to aj na základe traumy, ktorú bezdomovecťvo spôsobuje. Ide o veľmi traumatizujúcu skúsenosť. Človek, ktorý mu je dlhodobo vystavený, často zažíva odmietanie v zdravotných a sociálnych službách, u potenciálnych zamestnávateľov aj od iných ľudí.“

Ľudia, ktorí sa ocitnú bez domova, navyše často vyrastali v inštitúciách alebo veľmi ťažkých rodinných pomeroch. Toto všetko spôsobuje traumy. „Služby, ktoré budeme poskytovať, budú uplatňovať o traume informovanú starostlivosť,“ vysvetľuje Alena. „Aby nám človek mohol začať dôverovať. To zahŕňa, že bude stretávať stále tých istých ľudí, bude si s nimi môcť budovať vzťahy, hlavne vzťah dôvery. Lebo trauma sa dá liečiť práve cez pozitívne a bezpečné vzťahy.“

NOTA BENE

01 2024

Téma

29

Leto v Arktíde

 Jana Čavojská Martin Greguš

Dúfam, že keď sa ľudia pozrú na moju fotografiu matky, ako dojčí svoje mladé, budú chcieť viac chrániť ľadové medvede, hovorí fotograf a filmár Martin Greguš.

NOTA BENE

01 2024

Pútnik

30

Martin Greguš sa narodil na Slovensku, no od deviatich rokov žije s rodičmi v Kanade. Fotografuje a nakrúca život zvierat v divočine. Vlani napríklad strávil šesť mesiacov v Arktíde kvôli projektu, ktorý bude mať premiéru o dva roky. No popritom pracuje aj na vlastných projektoch. Napríklad sa opakovane vracia k polárnemu kruhu, na miesto vzdialené asi dve hodiny plavby loďou od mestečka Churchill v kanadskej Manitobe. Počas krátkeho arktického leta, keď rozmrzne Hudsonov záliv, tu ľadové medvede trávajú čas na brehu. Martin ich fotografuje, ale aj spoznáva ich život. „Za posledné roky som s nimi strávil viac času ako s mojimi kamarátmi. Takže môžem povedať, že niektoré ľadové medvede poznám lepšie než svojich priateľov,“ hovorí 28-ročný fotograf.

Žiadny luxus

Lokalitu, kam chodieval medvede fotografovať, hľadal dlho. „Kedysi dávno som videl na internete odtiaľ nejaké fotky a zamiloval som sa do toho miesta. Trvalo mi niekoľko rokov, kým som zistil, kde presne to je, a kým sa mi tam podarilo dostať.“ Vyrobil si na to loď s kajutou na bývanie. Nie je to žiadny luxus, ale s ďalšími dvomi členmi svojich výprav tam majú všetko, čo potrebujú. Vráťane solárnych panelov a dizlového generátora, aby mohli v noci dobíjať baterky.

Martin cestuje za medveďmi obvykle na štyri až šesť týždňov. Cez leto. Lebo polárne medvede poznáme väčšinou zo zimných fotografií. Vtedy oceán zamrzne, ich životný priestor sa zväčší a môžu loviť tulene. Potrava je pre ne dostupnejšia a ony sa pekne zaguľatia. V lete sú však často vychudnuté. Martin vníma, ako veľmi ich aj celú krehkú rovnováhu arktickej prírody ohrozuje človek a klimatická zmena.

Na lodi si posádka vezie vodu a potraviny na niekoľko týždňov a 4 – 5 veľkých kufrov s vybavením: drony, fotoaparáty, kamery. „Väčšinou polovicu z toho nepoužijem, ale pre istotu so sebou beriem viac techniky. Musím počítať s tým, že sa niečo pokazí alebo nebude fungovať tak, ako má,“ vysvetľuje fotograf. „Čo sa týka výbavy, viem si predstaviť, že veľa ľudí by tam išlo v drahom funkčnom oblečení. Ja sa tam prechádzam v teplákoch. Ako

keby som bol doma na záhrade. Nie je moc zima a mám rád svoj komfort. Hlavne keď chodím a fotím od štvrtej ráno do jednej v noci.“

Najdojemnejšie okamihy

Po príchode na lokalitu Martin medvede najprv niekoľko dní pozoruje, aby im začal rozumieť. Zisťuje, aké sú to povahy, ako sa správajú k iným medveďom a čo od nich môže očakávať. Takmer všetkým dáva mená, a keď sa po roku vráti, postupne opäť spoznáva tie, ktoré stretol minule a ktoré prežili. V priebehu troch týždňov pozoroval aj tridsať – štyridsať medveďov. „Určite ich tam sčasti ťahá aj to, že sme tam my. Nové vône. Ale hlavne tadiaľ prechádzajú, je to ich životný priestor a je tam pre ne jedlo. Chodievajú tam loviť vtáky a belugy.“

Martin pracuje v zostave on ako fotograf, asistent a bearguard s puškou, ktorý ich chráni. Aj keď puška je tá posledná vec, ktorú by proti medveďom použili. Zatiaľ sa v kritickjších situáciách najlepšie osvedčilo búchanie kameňa o kameň. No spolužitie fotografa a medveďov je obvykle bezproblémové. „Väčšinou prídu, owoňajú a odídu,“ hovorí Martin. „Máme repekt k nim a ony k nám. Interakcie s nimi obmedzujeme na minimum. Väčšinou sme od nich vzdialení minimálne dvadsať metrov.“ Nebezpečné situácie zažíva Martin skôr v súvislosti s nevyspytateľným arktickým počasím a pri plavbe oceánom.

Cez leto nie je v Arktíde nikdy úplná tma. Slnko vychádza o štvrtej ráno a zapadá o jedenástej večer. Nasleduje šero. Takže sa dá pracovať dlho. Martin prispôsobuje svoju aktivitu aktivite medveďov. Vstáva s nimi skoro ráno, potom si popoludní pospí a opäť fotí.

Medvede sú samotárske živočíchy. Akurát mladé zostávajú dva roky s matkou a potom si ide každý po svojom. Schádzajú sa len na lokalitách, kde je veľa jedla. A potom opäť putujú samy. Martin si vždy vytvorí s niektorými z nich špeciálny vzťah. Napríklad má veľmi rád veľkú samicu, ktorú stretol dva roky po sebe, alebo medveďa s mamou, čo sa k nemu pridali na celé dva týždne. Práve okamihy, keď mu medveďia mama dôveruje natoľko, že si pred neho sadne a kojí svoje mladé a on môže vnímať šťastie, ktoré zvieratá pri tom cítia, sú pre Martina najdojemnejšie.

Lenže nikdy nevie, či medveďa, s ktorým si vytvoril vzťah dôvery, na budúci rok ešte stretne. Kanada totiž povoľuje pôvodným obyvateľom, Inuitom, ľadové medvede loviť a brať na lov aj ďalších ľudí, ktorí si za odstrel zaplatia. „Lovec hľadá najväčšieho, najsilnejšieho medveďa, aby jeho koža vyzerala dobre na jeho stene. No možno práve ten konkrétny medveď vie, ako loviť belugy. Keď ho zastrelíme, nenaučí to iných, eliminujeme jeho gény lovca belúg. V súvislosti s tým, ako sa podmienky v Arktíde kvôli otepľovaniu menia, by možno práve tento medveď garantoval prežitie svojho druhu. A my ho eliminujeme preto, aby sme ho mohli mať vystaveného na stene,“ nechápe Martin prístup poľovníkov. „Keď ulovia medveďa Inuiti, všetko z neho využijú a vďaka tomu prežijú. To mi dáva viac logiky ako lov kvôli kožušine. Ale stále je to pre mňa ťažké v hlave spracovať, keďže veľa z tých medveďov beriem ako svojich kamarátov. Niektoré z nich tu už kvôli odstrelu určite nie sú.“

Ony nás nepotrebnú

Vlani v lete zažil Martin v Arktíde prvý raz dni, keď teplota prekročila tridsať stupňov Celzia. A potom ani začiatkom decembra nebolo more ešte zamrznuté. To pre ľadové medvede nevyzerá dobre. Belugy odplávali a medvede bez ľadu nemôžu loviť tulene. Klimatické zmeny sa na živote zvierat v Arktíde veľmi výrazne podpisujú.

Aj o tom chce Martin hovoriť prostredníctvom svojich fotografií. Dúfa, že ľudia budú viac rozumieť tomu, prečo je nevyhnutné chrániť prírodu. „Dnes bývame v meste a tvárim sa, že prírode rozumieme. No aby sme jej naozaj rozumeli, musíme v nej žiť. Poľovníci sa oháňajú tým, že milujú prírodu a chodia tam kvôli zvieratám. Ale neviem si predstaviť, že niekto miluje prírodu, a zároveň zastrelí medvedie mláďa. Nevie, či sa ľudia zmenia. Iba dúfam v to, že keď sa pozrú na moje fotky medveďov alebo sami pôjdu do prírody a uvidia, ako medvedia mama dojíť svoje mladé, budú chcieť zvieratá viac chrániť. A ochrana zvierat znamená jednoducho len to, že ich necháme na pokoji. Ony nás nepotrebnú. Práve naopak. Potom sa im bude dariť lepšie. Dúfam, že keď si ľudia pozrú moje fotky, vezmú do prírody namiesto pušky fotoaparát.“

NOTA BENE

01 2024

Téma

34

Dietok prizeračky

Dagmar Gurová

Mária Mühl

Mimi a Vierka sa na deti nepozerajú zhora. Vytvárajú bezpečný priestor, v ktorom môžu deti spoznávať svet a seba v ňom.

Mimi a Vierka boli kedysi opatrovatelky, dnes sú Dietok prizeračky. V čom sú iné, ako je zvykom? Na deti sa nepozerajú zhora. Aj tie najmenšie berú ako rovnocenné. Nebrzdia ich prežívanie. Jasnými hranicami a rutinou vytvárajú bezpečný priestor na to, aby mohli deti vlastným tempom spoznávať svet a seba v ňom. „Rešpektujúci prístup sa stal naším životným štýlom,“ hovorí. Na jeho základe si vytvorili novú profesiu. So svojím tímom sa venujú prizieraniu v rodinách a na sociálnych sieťach propagujú láskavú starostlivosť pre všetky deti.

Názov Dietok prizeračky vznikol z náhodnej poznámky kamarátky jednej z rodín, v ktorej Mimi pracovala.

„Aj jej starká vraj dietky prizerala. To slovo vo mne okamžite zarezonovalo,“ hovorí. „Vystihuje úprimný záujem o dieťko a túžbu porozumieť mu, čo je v rešpektujúcom prístupe podstatné.“

Prizeračky sú pri deťoch plne prítomné. Vnímajú ich, počúvajú. Pri tom sa nevnučujú a zbytočne nezasaňujú. Neznamená to, že ich nechajú vbehnúť medzi autá na ceste. Ide skôr o to, že ponúkajú príležitosti a prizerajú tomu, ako na ne deti reagujú. Sú to bežné veci, pri ktorých sa však veľa učia. „Chodili sme napríklad na babycino do kaviarne, vždy do tej istej,“ opisuje Vierka. „Pre dieťko tam najskôr všetko bolo nové. Hanbilo sa, čo bolo v poriadku, ale po čase

už šlo samo zaplatiť. Bolo príjemné sledovať ten vývoj.“

Rešpektujúci prístup umožňuje ľuďom ostať autentickými bytosťami a nepotláčať svoje emócie. Mnohí si ho zamieňajú s benevolentnou výchovou, ale tak to nie je. „Rovnako ako k dieťku pristupujem aj sama k sebe. Zohľadňujem svoje pocity a potreby,“ opisuje Vierka. „Vďaka tomu si dokážem nastaviť hranice, ktoré sa potom dieťko učí rešpektovať,“ dodáva Mimi.

Je to však dlhodobý proces. Výsledky veľakrát vidno až časom. Autoritatívny štýl výchovy zdanlivo pôsobí účinnejšie, no vedie skôr k vytváraniu stratégií, ktoré dieťa ohýbajú a narušujú jeho dôveru k blízkym dospelým.

„Stretnutie s človekom, ktorý sa k nám správa s rešpektom, v nás môže spustiť ozdravné procesy,“ hovorí Mimi. Vždy chcela pracovať s deťmi. Príležitosť našla v štátnej škôlke a v súkromných jasliach. Na začiatku išla podľa toho, čo ako dieťa sama zažívala. „Bola som ten klasický autoritatívny typ. Aj som zvýšila hlas.“ Po čase sa u nej objavili príznaky vyhorenia. Budila sa s pocitom, že nechce ísť do práce. Častejšie chorlavela. „Vedela som, že problém nemôže byť v deťoch. Vždy som verila, že každá ľudská bytosť sa rodí dobrá a je v poriadku taká, aká je. Skúsila som teda hľadať inú cestu.“

Naviedol ju na ňu kurz rešpektujúceho prístupu. Hneď na prvej hodine si začala uvedomovať, kde v živote jej rešpekt chýba. Rozhodla sa, že si ho okolo seba vybuduje sama. Dala výpočít a začala opatrovať deti v rodinách. „Mala som veľké šťastie na ľudí, ktorí sa rešpektujúco správali k svojim deťom, či mali jedno, alebo tri. Od nich som sa mohla každý deň učiť. Cítila som, že tento prístup je ku všetkým deťom fér a prospieva aj mne.“

Prítomná a pokojná

Vierke sa náročné chvíle v detstve spájajú hlavne s otcom. Keď jej bolo ťažko, utekala do druhého paneláku ku svojej opatrovateľke, tete Ružene. Bola to staršia pani, ktorá Vierkinej mame pomáhala vykryť čas, kým musela byť v práci. „Chodila som s ňou do klubu slovenských turistov. Žila som v komunite rôznorodých ľudí. Spolu s jej kamoškami sme hrali karty, popíjali čaj a jedli sušienky, bolo to fajn,“ spomína. „Pre mamu však muselo byť náročné, keď som troj-štvorročná utekala k tete Ružene.“

Vierka vyštudovala bábkoherectvo na VŠMU a opatrovanie pre ňu malo byť prácou na jedno leto. S prvou klientskou rodinou nakoniec ostala päť rokov. „Riešila som si tam aj svoje vnútorné dieťa. Snažila som sa byť láskavou, vždy ponúknuť objatie. Keď dieťko prežívalo náročnú situáciu, chcela som byť prítomná a pokojná. Nie v hneve, aký som kedysi zažívala ja.“

Po rokoch praxe a čítania múdrych kníh Mimi a Vierka vedia, ako na to. Zároveň majú pochopenie pre chyby iných aj pre tie vlastné. „Keď vidím dospelého človeka, ktorý sa nespráva s rešpektom, či už pred sebou v zrkadle, alebo hocikde inde, pokúšam sa poro-

zumieť, čo je za tým,“ hovorí Mimi. Dôležité je podľa nej to, čo bude nasledovať. „Ak za svoje správanie preberiem zodpovednosť, úprimne sa ospravedlím a ďalej sa snažím robiť veci lepšie, chyba vzťah nenaruší,“ myslí si.

Jasné pravidlá

Popri tom, ako sa s rešpektom správali k deťom, čoraz viac sa im ho darilo vnášať do vzťahov s inými dospelými. Prinieslo to aj zmeny v ich práci. „Vznikli sme na kolene a zo začiatku sme mali benevolentné podmienky. Vychádzali sme z dobrých skúseností s klientskymi rodinami, v ktorých sme dovtedy prizerali,“ hovorí Vierka. „Chápali, že potrebujeme mať pravidelnú a zaplatenú prácu. Musíme platiť odvody, preto nemôžeme mať dvoj-trojtyždňové výpadky.“ Nie všetky nové rodiny to vnímali takto. Stávalo sa, že prizieranie využili len jednorazovo alebo nezaplatili. „Vytvorili sme preto striktnjšie pravidlá, ktoré chránia prizieracie osoby a zohľadňujú potreby rodín.“

Už mali odskúšané, koľko času môže jeden človek venovať jednej rodine bez toho, aby vyhorel. „Jasné pravidlá sú dobré aj pre klientske rodiny. Nemusia tápať a skúšať, čo by fungovalo,“ vysvetľuje Mimi. Majú istú mieru flexibility. Je to do veľkej miery na otvorenej komunikácii rodiny a prizeračky. „Aj keď robíme na živnosť, zmluvné podmienky sme nastavili podobne ako v zákonníku práce. Za prácu po ôsmej a po desiatej hodine večer alebo cez víkendy a sviatky je zvýšená odmena,“ dodáva Vierka.

Momentálne majú šesť prizeračiek. Zatiaľ sú to všetky ženy. Každá sa venuje jednej rodine. Na plný úväzok by mohli mať aj tri rodiny, no teraz na to nemajú kapacitu. V tíme sú ľudia, ktorí prizierajú popri inej robote alebo ešte študujú. V zozname čakateľov majú tridsať rodín.

Súčasť rodiny

Mať takúto pomoc u nás ešte stále nie je samozrejmé. Ľudia často cítia, že by mali obhajovať alebo vysvetľovať, prečo ju potrebujú. „Nie je prirodzené, aby starostlivosť o deti zvládali iba rodičia,“ pripomína Mimi. Aj preto teraz mnohí hľadajú nové formy komunitného života. Prizieranie je jednou z nich. „Nie je hanba ani zlyhanie, ak potrebujeme pomoc. A je v poriadku, keď si ju vypýtame.“

Veľa ľudí má deti v čase, keď ich starí rodičia ešte pracujú. Alebo príbuzní bývajú ďaleko. V niektorých rodinách sú zas tak naštrbené vzťahy, že ľudia svojim rodičom nedôverujú. Boja sa, že by vnúčatám spôsobili rovnaké traumy ako kedysi im.

Prizieracie obdobie dáva rodinám komfort rutiny. Môžu sa spoľahnúť, že v dohodnutom čase príde človek, ktorému pokojne zveria svoje deti. Prizeračka sa stáva súčasťou rodiny. „Odporúčame, aby si rodina vyčlenila kvalitný čas na zoznamovacie obdobie,“ hovorí Vierka. Na začiatku je dôležité, aby si vytvorili vzťah rodičia s prizieracou osobou, od toho sa odvíja jej vzťah s dieťkom.

Začlenenie sa do rodiny trvá rôzne dlho. Môžu to byť dva týždne, ale aj mesiac.

Občas sa k tomu treba vrátiť aj neskôr, napríklad, keď dieťa dospeje do fázy separačnej úzkosti. Spoločne si tým prejdú dovtedy, kým je dieťko znova ochotné tráviť čas len s prizeračkou.

Funguje to všade

Ich bežný deň potom môže vyzeráť aj takto: „Začínáme všetci spolu. Opýtam sa, ako sa dieťko má, akú noc má za sebou, aby som podľa toho nastavila program,“ opisuje Vierka. „Do pol hodiny odchádzame z domu, aby si rodičia mohli robiť svoj program a my sme si užili svoj deň. Ideme na ihrisko, do galérie, pozriem si knižky v knižnici alebo sa previezť električkou.“ Po návrate prizeračka zreferuje, čo zažili, a odchádza.

Vierka a Mimi sa teraz venujú prizieraniu vlastných detí a starajú sa o chod firmy. „Za pochodu sa učíme, ako funguje biznis. To je pre nás na Prizeračkách asi najťažšie,“ hodnotí Mimi. Veľkú časť práce robia na sociálnych sieťach, majú svoj profil a podcast. Ich príspevky môžu byť prínosné aj pre ľudí, ktorí vo svojom okolí nemajú deti. Rešpekt je dôležitý v každom vzťahu vrátane toho k sebe.

„Uvedomujeme si, že za svoju kariéru stihneme odprizerať len nejaký počet detí a nezmeníme tým svet,“ hovorí Mimi. „Môžeme však osloviť čo najviac ľudí. Ukázať im, že rešpektujúci prístup funguje a vďaka nemu si môžeme byť bližšie. Keby sme sa všetci pokúsili vniesť ho do svojich životov, spôsobilo by to divy.“

NOTA BENE

01 2024

Téma

35

Novodobý Panteón

Juraj Červenka

Archív

Bola najväčšou kruhovou stavbou na svete. Viedenskú Rotundu vybudovali v čase, keď svetové mocnosti súperili o čo najväčší vplyv. A Rakúsko-Uhorsko nemalo zostať bokom.

Ideálnou príležitosťou na prezentovanie habsburskej monarchie pred svetom bola Svetová výstava, ktorá sa konala v roku 1873 vo Viedni. Bolo to pár rokov po rakúsko-maďarskom vyrovaní. Názov ríše sa zmenil na Rakúsko-Uhorsko. Podobnú česť dostali predtým Londýn a Paríž, aj Viedeň sa teda chcela ukázať v najlepšom svetle. Práve zažívala nebývalý stavebný rozvoj. V oblasti zvalených mestských hradieb vznikala reprezentatívna okružná trieda – Ring. Ako vďaka Bohu za neúspešný atentát na Františka Jozefa I. rástol neogotický Votivny kostol, kon-

túry nadobúdali aj ďalšie budovy, dnes neodmysliteľne patriace k hlavnému mestu Rakúska. Niet divu, že sa ani na zázemí Svetovej výstavy nešetrilo, veď hostila vystavovateľov z 35 krajín, vrátane tých zaváňajúcich exotikou a diaľkami ako Japonsko či Brazília.

Spoločnými silami

Hlavným objektom areálu výstavy bol takmer kilometer dlhý Priemyselný palác. S trochou fantázie pripomínal pri pohľade zhora rybiu kosť. V jeho centrálnej časti sa týčilo už zďaleka

viditeľné dielo, navrhnuté škótskym architektom a staviteľom lodí Johnom Scottom Russellom – kruhový kolos ocelevej konštrukcie, obložený drevom a plechom. Bol vysoký 84 metrov, jeho priemer dosahoval 108 metrov. Najvyššie partie viedenskej Rotundy, teda už nad kuželovitou strechou, tvorili dve lucerny. Prvá slúžila ako vyhliadka, druhú zdobila nadrozmerná pozlátená replika cisárskej koruny.

Väčšiu kruhovú stavbu by ste vtedy nenašli nikde inde na svete. Súčasníci o nej hovorili ako o novodobom Panteóne. „Jej kupola presahovala tú

Katedrály svätého Pavla v Londýne i Chrámu svätého Petra vo Vatikáne,“ trefne poznamenáva rakúsky historik Thomas Hofmann, spoluautor publikácie o Rotunde.

Hostia vstupovali do Rotundy oblúkovým portálom s mottom Františka Jozefa I. „Viribus Unitis“, teda „Spoločnými silami“. Svetovú výstavu, vtedy najväčšiu udalosť v monarchii, pozorne sledovala a komentovala tlač vo všetkých kútoch ríše, teda i tá vydávaná v slovenčine. Samozrejme, mnohé články sa týkali práve Rotundy. „Za miesto slávnosti vyvolená bola prostredná Rotunda, v ktorej vyznačené boli miesta pre 9 000 osôb. Jak ohromný to počet ľudstva pod jedným jediným v prostriedku žiadnej podpory nemajúcim okrúhlym krovom! Sedem hudobných zborov zanôtilo národnú hymnu, delá hrmeli, vyvolávanie ľudu na slávu nechcelo prestať,“ písali o prvom dni výstavy 5. mája 1873 v Skalici vydávané noviny Obzor.

Prestížne podujatie otváral, prirodzene, rakúsko-uhorský cisár a kráľ František Jozef I. Vo svojom príhovore chválil vlastenectvo „svojich národov“. Spoločníkov mu robili napríklad pruský korunný princ či princ z Walesu, neskôr známi ako cisár Fridrich III. a kráľ Eduard VII. Dodnes zostáva staviteľskou kuriozitou, že tesne pred otvorením vyrúbali v útrobach Rotundy tri staré duby, ktoré tu rástli aj počas výstavby a napokon ich koruny prekryla kupola.

Ťažký rok

Ako to už so stavbami, ktoré mali šokovať, bývalo, aj Rotunda mala byť po skončení podujatia zbúraná. No keďže výstava viac stála, než zarobila, na nákladnú demoláciu nezostali prostriedky. Podujatie síce navštívilo počas šiestich mesiacov okolo sedem miliónov ľudí, organizátori však počítali s trojnásobným číslom. Rok 1873 však nepatril v dejinách Viedne k tým najšťastnejším. V meste zúrila cholera, európsku ekonomiku negatívne poznačil krach na viedenskej burze. To všetko sa na návštevnosti podpísalo. A tak sa mohutné architektonické dielo v parku Práter napokon stalo jednou z dominant hlavného mesta podunajského impéria, podobne ako neskôr Eiffelova veža v Paríži, pôvodne lákadlo pre hostí na ďalšej zo Svetových výstav, konkrétne tej v roku 1889.

Čo priťahovalo masy, čím Viedeň jednoducho žila, to sa organizátori snažili

spravidla umiestniť v Rotunde. K tým najväčším podujatiam patrili v roku 1883 Elektrická výstava zameraná na výdobytky techniky, v roku 1892 Medzinárodná hudobná a divadelná výstava s vernými kulisami „starej“ Viedne 17. storočia, v roku 1898, teda pri príležitosti 50. výročia nástupu Františka Jozefa I. na trón, Jubilejná cisárska výstava.

Noviny Obzor komentovali v auguste 1881 kuriózne vytrvalostné preteky medzi „ľudskými behúňmi“ a cválajúcim koňom. V roku 1900 Rotunda poslúžila ako gigantické šapito pre slávny americký putovný cirkus Barnum and Bailey, v roku 1910 zase ako centrálny priestor pre Prvú medzinárodnú poľovnícku výstavu, keď ju obkolesovali národné pavilóny v podobe poľovníckych zámočkov. Rotunda poskytla útočisko tým najrôznejším zábavám. Jej rozľahlý interiér využili cyklisti na dráhové preteky, inokedy si tam užívalo publikum majstrovské umenie „kráľa valčíkov“ Johanna Straussa mladšieho.

Prímorská atmosféra

I keď Rotunda pôsobila naozaj veľkolepo, nebola vždy zárukou úspechu. Na jar 1891 tu otváral svoju Juhoafrickú výstavu český cestovateľ Emil Holub. Napriek pozornosti tlače a zahraničných odborníkov, a najmä významným exponátom, na seba akcia nezarobila. Mimochodom, Holub mal v priestoroch Rotundy svoj byt a vo februári 1902 tu dožil.

Aj v stredoeurópskom priestore sa na prelome 19. a 20. storočia rozvíjal cestovný ruch. Vďaka železnici bolo jadranské pobrežie, teda odľahlé časti Rakúsko-Uhorska, z Viedne, Budapešti či Prahy síce oveľa dostupnejšie, no cestu a dovolenku pri mori si stále mohli dovoliť len tí majetnejší. Jadranská výstava však slnečnú prímorskú atmosféru priniesla priamo do hlavného mesta monarchie. Využitie znova našla aj Rotunda. Od mája do októbra 1913 návštevníci podujatia zažívali vďaka umelému jazeru ruch prístavu, v Prátri dokonca vybudovali repliky uličiek dalmátskych mestečiek. V Rotunde sa nachádzala expozícia o rakúsko-uhorskom námorníctve, deti aj dospelí spoznali pohľad z kapitánskeho mostíka či silu diel na bojovej lodi. Rakúsko-Uhorsko sa prezentovalo ako námorná veľmoc a vládca jadranských vôd. Kto vtedy mohol vedieť, že už onedlho Európu zasiahne konflikt nebývalých rozmerov, do ktorého sa aktívne zapojí aj „Kriegsmarine“?

Aj po prvej svetovej vojne bola Rotunda využívaná, hoci jej slávnejšie časy ukončil zánik stredoeurópskeho impéria s hranicami od alpských štítov Tirolska po vyprahnuté vrchy Hercegoviny. Rakúsko sa stalo republikou s neistou budúcnosťou a Rotunda slúžila najmä ako dejisko Viedenského veľtrhu. Mnohí odborníci a architekti však varovali, že z bezpečnostného hľadiska je objekt rizikový a väčší požiar by znamenal jeho koniec. Počas podujatí bola spravidla v priestoroch Rotundy posilnená protipožiarna hliadka.

Koniec dominanty

Žiaľ, došlo na varovné slová. Popoludní 17. septembra 1937 zachvátil interiér požiar. „Oheň sa neobyčajne rýchle šíril a zahľadol celú obrovskú budovu v krátkom čase do mora plameňov. Viedenské hasičstvo, ktoré je na dovolenej, bolo urýchlene povolané do služby,“ informoval s odstupom dvoch dní Slovenský denník. Hasiči však nevedeli oheň včas uhasiť. Kým živel rýchlo ničil drevené časti Rotundy, plechový obklad vytvoril neželanú bariéru pred ich vodou. Už asi po hodine museli svoju snahu vzdať a vzápätí sa mamutia konštrukcia s obrovským rachotom zrútila. Viedenská architektonická pýcha doslova lahla popolom.

S Rotundou navždy zmizla aj jedna z podob cisárskej Viedne, podobne ako rok predtým prišiel Londýn o jeden architektonický pozostatok viktoriánskej éry – Krištáľový palác. Rovnako vybudovaný pri príležitosti medzinárodnej výstavy, takisto zničený požiarom.

Až v roku 1957 postavili väčšiu kruhovú stavbu, než bola viedenská Rotunda – hala na belehradskom výstavisku pri rieke Sáva pritom v priemere prekonávala tú od Dunaja iba o jediný meter. Keď dnes Viedenčania aj turisti smerujú do oblasti Prátra, prechádzajú aj mostami cez Dunajský kanál. Jeden dodnes nesie názov podľa stratenej atrakcie Most Rotundy. Navyše, vlani v Prátri dokončili výstavbu novej, no podstatne menšej železobetónovej rotundy Panoráma ako umeleckého priestoru na rôzne 360 stupňové panoramatické premietania. A aj ako architektonickej pocty jednému z mnohých stavebných diel, ktoré preslávili Viedeň po celom svete.

Letecký pohľad na Rotundu – s priemerom 108 metrov nemala vo svete konkurenciu.

Ľudovková pani

 Dagmar Gurová Mária Mühl

Naša predajkyňa Majka má rada ľudí. Na jej predajné miesto si mnohí prichádzajú po dávku dobrej nálady. Často si na druhých všimne niečo pekné, dá im to vedieť a teší sa spolu s nimi.

Je srdečná a rada sa smeje. Naša predajkyňa Majka sa so svojou dobrou energiou neváha deliť. Poznajú ju ako dámu, ktorá rozdáva tie najmilšie komplimenty. Viacerí nám už dali vedieť, ako dobre im to padlo.

„Máme nové číselko, knihu aj kalendár na rok 2024,“ nesie sa jej zvučný hlas halou lamačského Tesca, kde predáva NOTA BENE takmer každý deň. „Niektorí ľudia mi radia, aby som si to nahrala, nech nemusím stále hovoriť. Iní sa pýtajú, či nechcem stoličku, ale načo? Rozprávam rada a nohy ma, našťastie, nebolia,“ hovorí s úsmevom, ktorý ju neopúšťa. Mnohí by s ňou pri tom nemenili.

Vstáva skoro ráno, aby stihla šichtu v niektorom z obchodných domov, kde upratuje. Odtiaľ mieri rovno na predajné miesto, no už približne po hodinke sa presúva do iného obchodu, kde s upratovaním končí podvečer. Za prácou často cestuje po celom meste. Na záver dňa opäť ponúka NOTA BENE.

Medzi ľuďmi

Kedy oddychuje? So smiechom hovorí, že v noci, keď spí. „V piatok mám voľno, ale ani vtedy si nedokážem dlhšie pospať. Stalo sa zo mňa ranné vtáča. Pomôžem upratať na ubytovni, kde teraz bývam, niekedy navštívim kamarátku, ale väčšinou idem predávať časopis,“ opisuje. „Všetci sa čudujú, ako to zvládam, ale mňa to baví. Nemohla by som sedieť pri počítači, musím byť v pohybe.“ A medzi ľuďmi. Tí

sú pre ňu veľmi dôležití. „Často mi hovoria, že im dodávam energiu. Ďakujú mi za to, ale je to vzájomné. Tiež ma nabíjajú.“

Stačí s ňou prehodiť pár slov a zapamätá si vašu tvár. Spozná vás v dave iných, zamáva, usmeje sa a nadviaže na to, o čom ste sa bavili minule. Možno bude prvá, kto vám v ten deň zablahoželá k meninám. A bez toho, aby ste si rozprávali niečo dôverné, dokáže vyvolať pocit, že ste starí známi.

K nám sa pridala vlani na jar, no zdá sa, akoby súčasťou NOTA BENE bola oveľa dlhšie. Nevynechala snáď žiadnu schôdzu predajcov a nechýba na väčšine našich akcií. Svoje skúsenosti z predaja pouličného časopisu s nadšením odovzdáva ľuďom, ktorí s ním len začínajú.

„Viackrát som počula, že si pochvaľovali, ako ich povzbudila,“ hovorí naša kolegyňa Miška Kukučka z terénneho tímu podpory predajcov, ktorá Máriu na stretnutia nováčikov prizvala. „Má to inú silu, keď môže začínajúcim predajcom priblížiť rôzne situácie, ktoré sama na predajnom mieste zažíva.“

Mária sa zaučala na Mlynských Nivách, kde si to rýchlo obľúbila. „Už za týždeň-dva si tam vybudovala peknú komunitu,“ spomína Miška, ktorá s predajkyňami a predajcami pracuje aj priamo na ich predajných miestach. „Vždy, keď som prišla, Mária bola obklopená ľuďmi. Chceli sme, aby niečo podobné mohla zažívať aj na svojom stálom mieste, preto sme jej ponúkli také, kde je živo. A vyšlo to.“

Niektorí ľudia za Majkou vyložené prichádzajú pre dávku dobrej nálady. „Zažartujem s nimi, a keď treba, aj pomôžem,“ hovorí. Svoje o tom vie napríklad pani, ktorá sa ťažšie pohybuje, a kým čaká na taxík, Mária jej pravidelne pomáha uložiť nákup do tašiek. Spoľahnúť sa na ňu môžu aj tunajší zamestnanci. Okamžite ich upozorní, ak niečo nie je v poriadku.

Malé radosti

Mária je veľmi všímavá. Neunikne jej, keď niekto potrebuje povzbudiť, ale dokáže vnímať a tešiť sa aj z drobností, ktoré by možno iným nepripadali až také špeciálne. Ráno si užíva dobrú kávu. Večer po práci ju poteší voňavý rezeň. A nado všetko miluje ľudovú hudbu. „Asi to teraz nie je úplne bežné, ale my to máme v rodine. Veľmi rada na ľudovky tancujem a spievam. Jednu z mojich najobľúbenejších pesničiek, Kone vrané, ma učil ešte môj nebohý tata,“ hovorí. „Som ľudovková pani. Vypočujem si aj inú hudbu, ale táto mi najviac sedí. Púšťam si ju vždy, keď sa dá.“

Je to pravda. Rezké tóny spustia, len čo odomkne svoj mobil, aby sa pochválila fotkami vnúcat, ktoré sú jej veľkou radosťou. Od nich sa rozhovor opäť stáča k NOTA BENE. Mária hovorí, že jej pomáha ostať samostatnou a nezávislou, privyrobí si na strechu nad hlavou a dáva jej to, čo tak potrebuje – kontakt s inými ľuďmi. „Som vďačná za sociálnych pracovníkov a za to, že takýto časopis tu je.“

Daniel Pastirčák

Prsteň

Odznal svadobný pochod, príhovor, svadobný sľub i požehnanie. Zo stola dvíham malú škatuľku. V zamate žiaria dva prstene. O chvíľu si ich manželia nasunú na prstenník. Tradičným symbolom vernej lásky je v našej kultúre prsteň. Malý prúžok zlata spojený v kruh. Keby sme ho prestrihli, bola by to pomerne krátka úsečka. Úsečka spojená v kruh však nikde nezačína a nikde nekončí. Pri svadobnom obrade, samozrejme, tento experiment s prsteňom nerobím. Všetci chápú, že je to tak. Práve v tom prsteň vystihuje podivnú existenciu človeka. „Boh stvoril všetko krásne v svoj čas a do srdca človeka vložil večnosť,“ napísal Kohelet. Človek je smrteľný živočích, v srdci si však nesie večnosť. Søren Kierkegaard zas napísal: „Ľudské ja je sebauvedomelou syntézou konečného s nekonečným vo vzájomnom vzťahu, preto sa v plnosti môže prejaviť iba v Bohu.

A nikde sa nás azda večnosť nedotýka tak bezprostredne ako tam, kam nás zavolá láska. „Vyznanie: „Budem ťa navždy ľúbiť,“ napísal filozof Alain Badiou. „Je ukotvenie náhody vo večnosti. A v istom zmysle sa každá láska vyhlasuje za večnú – je to obsiahnuté v samotnom vyznaní.“ Hoci v otázke Boha bol Badiou agnostikom, tým, čo si na láske všimol, mimovoľne k Bohu odkazuje. Dotýka sa miesta v samotnom strede ľudskej existencie. Presne tam, kde pred dvoma tisícročiami tajomstvo Boha umiestnil apoštol Ján: „Milovaní, milujme sa navzájom, lebo láska je z Boha a ten, kto miluje, narodil sa z Boha a pozná Boha. Kto nemiluje, nepoznal Boha, lebo Boh je láska.“

Zuzana Uličianska

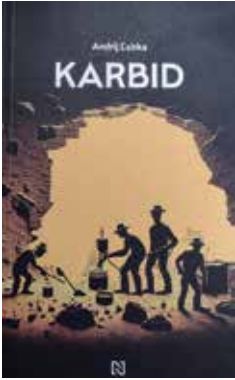
Boľavé zapichnutia

Nie všetky veci, ktoré prestali byť súčasťou nášho každodenného vybavenia, patria hneď na smetisko dejín. Napríklad také kružídlo, ktorému sme v časoch jeho deskriptívno-geometrickej slávy nehovorili inak ako „kružítko“, je podľa mňa veľmi užitočným nástrojom. Plne chápem, že sa dá kruh dnes urobiť jedným klikom na počítači, ale archaické kružídlá majú aj istý filozofický rozmer, čím nenarážam na slobodomurársky symbol.

Len mi tak napadlo, že každý človek dostane do vienka nejaký podobný „compass“, presnejšie „pair of compasses“, ktorým vieme opísať kruhy okolo bodu, do ktorého sme sa náhodou, osudom alebo vedome a dobrovoľne zapichli. Je na nás, aký plný tvar sa nám podarí načrtnúť, ako naplno využijeme dosah nožičiek našich osobnostných nástrojov. Kružnice okolo nás sú viditeľnejšie, alebo aj menej viditeľné. Nemyslím teraz na auru, skôr na niečo ako „rizz“. Na tento slangový výraz si generácia Z skrátila charizmu. Označuje teda našu atraktivitu, schopnosť očariť či zviesť. Práve toto slovo sa podľa prehlásenia oxfordských jazykovedcov stalo slovom roku 2023.

Na tomto našom guľatom svete sú miliardy sústredných i nesústredných kruhov, ktoré sa pretínajú a zriedkavo aj dotýkajú, akési pozostatky číhisi nepochopiteľných náčrtkov. Paradoxne, mňa ani tak nezaujímajú tie oblúčiky, ktoré sa snažíme čo najpocitivejšie opísať. Ale tie maličké bodky, ktoré zostávajú po každom zapichnutí hrotu kružídla.

Všímajme si tie ranky, boľavé stredy našich individuálnych vesmírov, tie detské strachy a traumy, a možno trochu pochopíme, prečo sa ľudia niekedy až tak bludne motajú v kruhoch.

Nie je fontána ako fontána

Zuzana Mojžišová

Fiktívne mesto Medvedovo, kde sa odohráva román Karbid (N Press 2023, preklad Valéria Juríčková), vzdialene pripomína naše Kocúrkovo. Tiež v ňom žijú ľudské trúby, hrabiví funkcionárikovia. Je však z 21. storočia a ukrajinské. A až na dreň smutno-smiešne, zúfalo-sarkastické. Tam ani len ten učiteľ nie je navidomoči kladným hrdinom.

Andrij Lubka (1987), autor spomenutého románu, je Ukrajinec, píše prózu, básne, eseje, prekladá z viacerych jazykov, aktivisticky podporuje armádu svojej krajiny v boji proti ruskému agresorovi. Prvý príbeh z pera tohto spisovateľa, s ktorým sa môže zoznámiť slovenské čitateľstvo, má aj príznačný podtitul: „Neuveriteľné tragikomické príhody jedného ušľachtilého muža a celej bandy ničomníkov, ktorí sa dobýjali cez hranice po vode, nebi i suchej zemi, až kým neprinútili hrdinu, aby sa ocitol v podzemnom kráľovstve tieňov.“ Je možné, že na počiatku stála agentúrna správa Reuters o tom, že v roku 2012 bol objavený tajný pašerácky tunel medzi Slovenskom a Ukrajinou.

Karbid je, podľa slovníka, chemická zlúčenina uhlíka s prvkom kovu. Keď sa spojí s vodou, môže dochádzať k výbušnej reakcii. Občas aj svetlo vzniká. Asi práve preto sa v našich končinách o nerozumnom človeku hovorí, že mu kvapká na karbid. Protagonista Lubkovej knihy má v oficiálnych dokumentoch zapísané meno Mychajlo Olexijovyč Čvak. Sám seba ušľachtilo prezýva Tis. A jeho žiaci sa mu poza chrbát vysmievajú a volajú ho Karbid. Tušíme, prečo práve takto.

Raz, prebudiac sa z alkoholického oparu, Tisovi skrsne v hlave idea celoštátneho významu, myšlienka, ktorá, ak sa ju podarí uskutočniť, zachráni národ, prevedie ľudí na tú stranu sveta, kde sa žije lepšie. Lenže sám, to zo skúsenosti už dobre vie, Mychajlo plán naplniť nezládne. A tak sa k slovu dostanú aj ďalší: cezhraničný šmelinár a amatérsky konštruktér Ikar, prevádzač Génius Karpát, hrobár Yči, starosta Zoltán Bartok, čo sa volakedy zapodieval rolkami toaletného papiera, a napokon aj zástupkyňa nežného pohlavia, bezhranične krutá Doktorka. Na ich pleciach zrazu spočíva osud domoviny. Pôjdu na to cez Fontánu jednoty. Ako povedal Ikar, keď Génius Karpát vyrukoval s druhým zásadným rozhodnutím: „Odvážny nápad, ale zdá sa, že geniálny! Nalievaj, Yči, nalievaj, je rozhodnuté!“

Podíme všetci do karičky

Elena Akácsová

Shutterstock

Tancovať v kruhu je ako sedieť za okrúhlym stolom. Prospieva to duši, telu, kaviarnikom, manažérom aj demokracii.

Muzikanti dohrali, urobili si pauzu a išli na poldeci. Aj prekrikujúci sa sólisti a ich tanečníčky sa vytratilí zo stredu sály. Namiesto nich prišli dospievajúce dievčatá a vydaté ženy, ktoré toho dovtedy veľa nenatancovali. Utvorili kruh, pochytili sa napevno poza chrbty a začali spievať. A cappel-la. Bez muziky. Pomaly sa začali hýbať, jednokročka, dvojkročka, poskoky a beh. Žiadna nevyčnievala, žiadna nebola sólistka, ak sa niektorá pomýlila alebo si inak zacifrovala, celok ju rýchlo zrovnal.

Mala som rada tieto kruhové ženské tance, či už východniarske karičky, ponické koleso a tak podobne, v každej dedine sa niečo obdobné tancovalo. Bola to príležitosť zatancovať si aj v prípade, že som nemala tanečného partnera alebo sólové ambície. Páčil sa mi ten moment, keď som sa stala súčasťou celku, organizmu, ktorý sa spoločne hýbal aj dýchal. Moja babička spomínala, že niekedy sa dievčatá dokonca rovnako obliekli, zladili povedzme do modrotlača, a na ďalšiu prestávku prišli zas zladené inak. Iste to bola príležitosť ukázať sa prizeraúcim sa mládencom, no sila toho tancu bola vo vzájomnosti a splynutí, rovnakej príležitosti pre všetkých, nie vo výčnievaní.

Tanečné koleso je vlastne takou pohyblivou obdobou okrúhleho stola, ktorú spopularizoval už v roku 1155 kráľ Artuš. Symbolizuje rovnaký prístup bez hierarchie, de-

mokraciu, rovnosť a vzájomnú dôveru. Všetci sú pri ňom v rovnakej pozícii, nikto nie je sólista či šéf za vrchstolom, nikto nesedí v rohu ani rovno oproti sebe, čo vzbudzuje agresivitu. Každý na každého vidí, každý je viditeľný. To prináša zlepšenie schopnosti aktívne počúvať,

rešpektovať rôznorodosť názorov a rýchlejšie dosiahnuť zhodu. Ak sa ľudia cítia vizuálne rovnocenní, sú ochotní prevziať na seba viac zodpovednosti za výsledok diskusie či rozhodnutí, tvrdia vedci.

Nedávno som narazila na psychologickú štúdiu, ktorá sa zaobe-

rala okrúhlymi stolmi v kaviarni a tým, ako ovplyvňujú správanie hostí a tým pádom zvyšujú tržby. V prvom rade má obľý tvar vo všeobecnosti pozitívnejší vplyv na ľudskú psychiku ako hranaté tvary. Okrúhle kaviarenské stoly majú schopnosť vytvárať pocit rovnová-

hy v priestore, umožňujú prirodzenejší pohyb ľudí v miestnosti, čo podporuje pocit pohodlia a príjemného zážitku aj lepší tok myšlienok, čo zas podporuje kreativitu.

Pri okrúhlych stoloch v kaviarni sa jednoducho vytvára príjemnejšia a priateľskejšia atmosféra. Tým, že znižujú tlak spojený s hierarchiou, ľudia sa cítia menej ohrození a majú tendenciu otvorenejšie zdieľať svoje myšlienky. Je teda pravdepodobnejšie, že sa do rozhovoru zapoja všetci. To môže viesť k pocitu zdieľanej skúsenosti, väčšej pohody a vzájomnej dôvery. Mimochodom, pri malom okrúhlym stole sa vraj cítíme menej osamelí, aj keď tam sedíme sami.

Ak teda plánujete otvoriť kaviareň alebo reštauráciu, alebo navrhujete jedáleň, či rokovaciu miestnosť, viete, čo máte robiť. A ak organizujete konferenciu alebo len rodinnú akciu, kde sa predpokladá veľká výmena názorov, možno by ste mohli zvážiť na úvod nejaký spoločný kruhový tanec.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

autor: Pavol Surovec	úder nohou	zlato (špan.)	klobúk (zast.)	Pomôcky: ASTON, LAVAL	manželka Šamašova	predložka	vyliečili	švédsky vynálezca	mušketer		tiež	staval	žrd' na voze	dóvenuj
guľovitá bakteria				žralok (rus.)						kraj na JV Slovenska				
				1. časť tajníčky						chem. zn. argónu				
hranica (lek.)				dvojhláska										
						priestor pri dome					nemecký určitý člen			
role						voľkomesť. tulák					mimovoľný zašklb			
	prudký dážď	chem. zn. zlata			nástenný gobelin					ukazovacie zámeno			oblep	rekreačná budova
		bralo, skala			elefant					deciliter (skr.)				
zbijaj, kradni				nebdel					barbar					
				smetiarska firma					vidina					
mimo- zemšťan			severské muž. meno					rúbala						
			ozn. liet. JAR					anglický zápor						
2. časť tajníčky											lietanie			
mesto v Anglicku						vľani (čes.)					strešná lepenka			

Kto nepozná pravdu je iba hlupák, ale kto [...]. — Bertolt Brecht

Vylúštenie z minulého čísla: Šťastie nespočíva v [šťastí, ale v jeho dosahovaní].

— Fjodor Michajlovič Dostojevskij

		9	2			4	8			1	
5			8			2	3				4
			4					8	2	3	
8	4			9		5					
9	5								7	8	
				3		1			9	5	
2	1	7					6				
6				2	9		3			1	
		3		5	1		7	8			

		9			8		5			3	
		1			9	3	6			4	
		2	5						9	8	
		4			3		2		7		
1			3					8			5
		7			6		8		9		
7			1			8		3			9
2			4					7			8
6					5	7	3				4

Kódex predajcu sociálnej služby:

1. Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste.
2. Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvede- nom na jeho preukaze.
4. Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu.
5. Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťa- žuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálne- ho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex prispievateľa:

1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
2. Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predaj- cu.
3. Neprispiievajte viac, ako je uvedené na časopise, po- kiaľ sa tak sami nerozhodnete.
4. Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou.
5. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

PF

NOTABENE

2024

Ďakujeme vám za podporu počas minulého roka a želáme vám šťastný, zdravý a láskyplný nový rok

predajkyne/predajcovia NOTA BENE a kolektív OZ Proti prúdu

- 🕒

Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v sep- tembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Ulohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

🕒

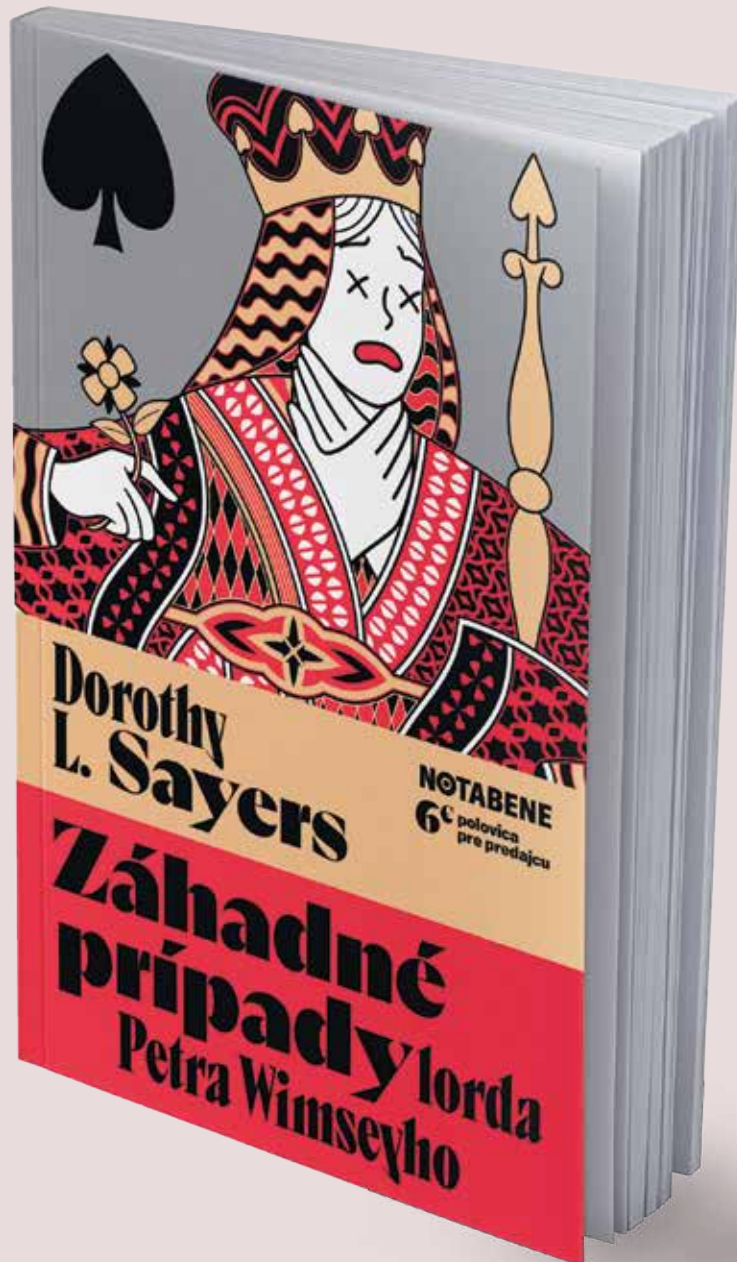
OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pod- poru streetworkera na predajnom mieste, právne po- radenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupóno- vého motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

2,40 €.

Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí,úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.
PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908434826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Finančné oddelenie: Fabiola Mokrá 0910916503, Martin Zuščin. PR, inzercia: Andrea Kocianová 0908292359. Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Ivan Scholtz 0905440764, Michaela Kukučka 0908293233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Belinda Fulierová0911654411, Erik Kapsdorfer0905440946, Lucia Frimmelová0905440878, Zuzana Olšinová 0915985640. Program BÝVANIE NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káploczská 0908268034, Mária Teleky0905440887, Hana Mária Kirchner 0905956231. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. Program ADVOKÁCIA: Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. Redakcia: Sandra Pazman Tordová, sandra.tordova@notabene.sk, 0905143651. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.	Mesačník NOTA BENE, 22. ročník, 1/2024.
Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, číslo účtu: 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, IBAN: SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX.
Registrácia na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169. |
|---|--|
- Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku:** **BRATISLAVA** (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Marta Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com, **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **GALANTA** (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Silvia Nagyová, 0948771683, silvia.nagyova@charitatt, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@d2u.sk, 033/742 3827, **HOLIČ** (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034 668 3110, emauzy.holic@gmail.com, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Martina Kochová Email: martina.kochova@charita-ke.sk, Mobil: +421 910 842 182, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacký, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrová 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **NOVÉ ZÁMKY** (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki 0905 900 573, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAĐ** (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, marcela.michalkova@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2023): Podaj ďalej, o.z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podajdalejpresov@gmail.com, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917673107, info@spodmar.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com, **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, PhDr. Jana Prochášková, 0948594739, jana.prochaskova@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com.
- NOTA BENE
- 01 2023
- Tiráž
- 43

DETEKTÍVKA Z NOTABENE

Kniha od **Dorothy L. Sayers**, svetovej legendy detektívnych príbehov

**Kupujte od
svojho predajcu**